

INSTIUTIYUTII LEENJII OGEESSOTA QAAMOLEE HAQAA FI QO'ANNOO SEERAAD OROMIYAA.

DHIMMOOTA MURTIIN XUMURA ARGATAN (RES JUDICATA) FI KEESSA DEEBII MURTII (REVIEW OF JUDGMENT).

Leenjii Hojii irraatiif kan qophaa'e

Qopheessitootni :-

1. Abdii Asaffaa (LL.B)

2. Ababaa Jootee (LL.B)

Bitootessa, bara 2005

Adaama

Baafata

<u>Mata duree</u>	<u>fuula</u>
Seensa waliigalaa -----	1
Boqonnaa tokko -----	3
1. Dhimmoota murtiin xumura argatan ("res judicata") -----	3
1.1. Maalummaa dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) -	4
1.1.1. Tokkummaa fi garaagarummaa qajeeltoo dhimmoota murtii argatanii (res judicata) fi Ijoowwan dubbii murtii argatanii (collateral estoppel). -----	7
1.2. Kaayyoo qajeeltoo dhimmoota murtii xumuraa argatanii -----	9
1.3. Ulaagaalee qajeeltoo dhimmoota murtii xumuraa argatanii (res judicata)-----	11
I. Dhimmi himannaaf sababa ta'e dursee murtii dhumaan kan argate ta'uu qaba. -----	11
II. Sababni himannaaf bu'uura ta'eefi gareen falmii himannaadhiyaate keessatti eeraman falmii murtii xumuraa argate keessatti kan eeraman wajjin tokko ta'uu.-----	13
III. Manni murtii murtii duraa kenne seeraan aangoon kan kennameef ta'uu qaba.-----	20
1.4. Ulaagalee qajeeltoo ijoowwan dubbii murtii xumuraa argatanii (collateral estoppels) -----	25
Boqonnaa lama -----	28
2. Keessa Deebii Murtii -----	28
2.1. Hiikkoo Keessa Deebii Murtii -----	29
2.2. Kaayyoo keessa deebii murtii -----	35
2.3. Daangaa yookiin Haguuggii Irra deebiin murtii -----	38
2.4. Keessa deebii murtiiff ulaagaalee barbaachisan (essential elements for review of Judgment)-----	47

2.5. ulaagaaleen kwt. 6 jala jiran guutuudhamoo kanneen biro dabalachuu ni dandaa'aa?	54
2.6. darbiinsa yeroo iyyannaa keessa deebii-	56
2.7. bu'aan keessa deebiin iyyachuu murtii duraan kennname irratti hordofsiisu maali?	56

Seensa waliigalaa

Kaayyoowwan seera deemsa falmii hariiroo hawwaasaa falmiiwwan manneen murtiitti dhiyaatan yeroo gabaabaa keessatti fi baasii xiqlaadhaan murtii haqa qabeessa akka argatan taasisuudha. Manneen murtiis kaayyoo kana galmaan gahuuf dirqama falmii dhihaatu bifa kanaan to'achu ykn qajeelchuu qabu. Kana kan isaan dandeessisu qajeeltowwan addaddaa seericha keessatti tumamaniiru. Isaan keessaas qajeeltioon dhimmoota murtiin xumura argatanii (resjudicata) fi keessa deebii murtii (review of judgment) isaan muraasa. Xiyyeffannaan moojulii kanaas qajeeltowwan kana lameen hojiirra oolchuu keessatti hanqinoota mul'atan xinxaluudha.

Qajeeltoon dhimmoota murtiin xumura argatanii (resjudicata) kaayyoo waliigalaa seera deemsa falmii hariiroo hawaasaa falmiin yeroo gabaabaa keessatti baasii xiqlaan murtii akka argatu taasisuu jedhu wajjin hidhata kan qabuudha. Qajeeltoon kun dhimma tokko irratti waldhabdeen uumamu mana murtiitti dhihaatee ilaalamu kan danda'u yeroo tokko qofa ta'u akka qabuu fi falmiin akka hin deddeebine kan dhorgudha. Kunis walfalmitoonni dhimma tokko irratti falmii dhuma hin qabnee fi baasii guddaaf saaxilu akka hin geggeessine kan taasisudha. Qajeeltoon kun s.d.f.s keewwata 5 fi 216 jalatti tumamee kan jirudha.

Keessa deebiin murtii (review of judgment) ammoo sababa ragaa soboon qindaa'ee dhihaatu, hojimaata badaa fi ragaa dhokatee ture irraa kan ka'e murtii ykn ajajni haqa qabeessa hin taane yeroo kennametti, haqa dhokate ykn bade barbaaduuf qajeeltoo mana murtii murticha ykn ajajicha kenne iyyanna abbaa dhimmaa irratti hundaa'uun akka keessa deebi'ee ilaaluuf dandeesisudha. Kunis s.d.f.s keewwata 6 jalatti tumame kan jirudha.

Haa ta'u malee sababa rakkoo bocama, raawwii fi hiikkoo seeraa irraa kan ka'e haala walfakkatuun qajeeltoowwan kun hojiirra oolaa hin jirani. Moojulii kana keessatis rakkooowwan kana xiinxaluun kallattii gara fuulduraa akeekuuf ni yaalama.

Kanuma galmaan gahuuf qabiyyeen moojulii kanaa boqonnaa lamatti kan qoodame yoo ta'u, boqonnaa tokkoffaa keessatti maalummaa, kayyoo fi rakkolee hojiirra oolmaa qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii kan ilaallu ta'a. Boqonnaa lammaaffaa jalatti ammoo keessa deebii murtii ilaachisee hikkaa, ulaalgaalee keessa deebii fi rakkooowwan hiikkoo seeraa fi boocama seerichaa waliin walqabatanii mul'atan xiinxaluun kallattii gara fuulduraa maal ta'u qaba kan jedhu ilaalla. Kanuma irraa ka'uun;

Leenjifamtoonni xumura moojulii kanaa booda:

- Maalummaafi kaayyoo dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) irratti hubannaa hubannaa qaban ni cimsatu.
- Tokkumaa fi garaagarummaa dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) fi ijoowwan murtiin xumura argatanii (collateral estoppels) gidduu jiru irratti hubannoo qaban ni cimsatu.
- Maalummaa fi kaayyoo keessa deebiin murtii seera deemsa falmii keenya keessatti haammatameef irratti hubannoo qaban ni gabbifatu.
- Ulaagalee hojii irra oolmaa qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii irratti hubannoo qaban ni gabbifatu.
- Ulaagaalee ijoowwan murtiin xumura argataniitiif barbaachisan adda baasuu irratti hubannoo qaban ni cimsatu.
- Ulaagalee hojii irra oolmaa keessa deebii murtii irratti hubannoo qaban ni gabbifatu
- Rakkooowwan hiikkoo, raawwii fi bocama seerichaa qabatamaan mul'atan xiinxaluun Kallattii gara fuulduraa ni akeekuu.

BOQONNAA TOKKO

DHIMMOOTA MURTIIN XUMURA ARGATAN (“RES JUDICATA”)

Seensa

Qajeeltoowwan seera adeemsa falmii hariiroo hawaasaa biyya keenya keessatti tumamaniifi manneen murtii keessaatti haala wal fakkatuun hojii irra oolaa hin jirre keessaa tokko qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argataniiti.¹

Qajeeltoon dhimmoota murtiin xumura argatanii dhimma falmiif ka’umsa ta’uu danda’u tokko irratti falmiin yeroo tokko darbaa akka hin gaggeefamne kan taasisu akka ta’e tumaa seera adeemsa falmii hariiroo hawaasaa keewwata 5 irraa hubachuun ni danda’ama. Tumaa kana jalatti dhimmi tokko murtiin xumura argateera jedhamuudhaaf ulaagaleen barbaachisan kan tarreeffaman yoo ta’u, keewwata 216 jalatti immoo namni himanna dhiyeessuu barbaadu tokko dhimma himanna ittiin dhiyeessu fi gaaffii abbaa seerummaa gaafatu gumeessee dhiyeessuudhaan qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argataniitiin daangeffamuu irraa akka ofeegatu kan akeekkachiisuu fi qajeelchuudha.. Haa ta’u malee qabatamaatti yaadrimee qajeeltoo kanaa fi haala raawwii isaatiin walqabatee hubannaan abbootii seeraa bira jiru garaagarummaa kan qabu waan ta’eef dhimmuma tokko irratti manneen murtii adda addaa

---

¹ Dhimmoota qabatamaa moojula kana keessatti xiinxalaman irraa hubachuun ni danda’ama.

murtiiwwan garaagaraa kennaa kan jiran akka ta'e boqonnaa kana jalatti ni ilaala. Maddi garaagarummaa kanaas rakkoo hubannoo qofa otoo hin ta'iin rakkoo bocama seerichaa fi garaagarummaa waraabbii afaan Ingiliffaa fi amaariffa gidduu jiru akka ta'e kan ilaalu ta'a.

Kanaafu boqonnaa kana keessatti gaaffiwwan qajeeltoon dhimmoota murtiin xumura argatanii maali? Maaliif? Yoom? Jedhuuf furmaata barbaaduuf ni yaalama. Kanuma galmaan ga'uuf, Qabiyyee boqonnaa kana keessatti maddaa fi maalummaa, akkasumas kaayyoo (barbaachisummaa) qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) ni ilaalla. Kanumaan walqabatee addaa addummaa amala qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) fi qajeeltoo ijoowwan dubbii murtiin xumura argatanii gidduu jiru hubachuun qajeeltoowwan kana hojii irra oolchuu keessatti isa kamtu dhimma kamiif rogummaa qaba kan jedhu addaan baafachuuf kan gargaaru waan ta'eeef boqonnaa kana jalatti ilaaluun barbaachisaadha. Qabxiin ijoon boqonnaa kana jalatti ilaalamu kan biraan immoo qabatamaatti qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii hojii irra oolchuu keessatti haaldureewan ykn ulaagaawwan akka guutaman seerri barbaadu addaan baasuudha. Kanaan walqabatee rakkowwan qabatamaa raawwii, hiikkoo fi hanqina hubannaakkaumas qaawwa bocama seerichaa irraa maddan xiinxaluudhaan yaada furmaataa barbaaduudha.

Bu'uruma kanaan dhuma boqonnaa kanaa irratti hirmaattotni leenjii kanaa:-

- Maalummaa dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata), fi qajeeltoo ijo dubbii murtiin xumura argatee (collateral estoppel), Akkasumas tokkummaa fi garaagarummaa qajeeltoowwan kana lamaan gidduu jiru irratti hubannaqaban ni cimsatu.
- Kaayyoo (barbaachisummaa) qajeeltoo dhimmoota murtii xumuraa argatanii hubannaqaban ni cimsatu hojii irras ni oolchu.
- Qajeeltoo dhimmoota murtii xumuraa argatanii hojii irra oolchuuf ulaagaawwan barbaachisoo ta'an addaan ni baafatu. Kanaan walqabatee rakkowwan qabatamaatti mul'atan ni xiinxalu; yaada furmaataafi kallatti gara fuulduraa ni kaa'u (akeeku).

2.8. MAALUMMAA DHIMMOOTA MURTIIN XUMURA ARGATANII (RES JUDICATA)

Jechi “res judicata”² jedhu jecha laatiinii yoo ta’u, hiikaan isaas *dhimma murtiin xumura argate* jechuu dha.³ Kana jechuunis falmiin qabiyyeen frii dubbii ykn ijoor dubbii isaa kallattidhaan dhimma dursee murtii xumuraa argate wajjin walfakkaatu (tokko ta’e) walfalmitoota duraanii giddutti irra deebi’ee yoo ka’e, manni murtii dhimmichi itti dhiyaate falmii boodarra dhiyaate dhaabsisuudhaan **bu’aa seeraa murtiin duraan kennname qabu eeguu ykn kabajuu qaba jechuudha.**⁴ Murtiin xumuraa dhimma tokko irratti mana murtii aangoo dhimmicha ilaaluu qabuun kennname dhimmicha ilaachise himannaa gareen tokko irra deebi’ee dhiyeessuuf bu’uura mormii (affirmative defence) himatamaaf ta’u ni danda’a.⁵ kanaafuu “res judicata”n qajeeltoo dhimma tokko irratti falmiin walfalmitoota gidduutti akka hin deddeebne daangessudha jechuun ni danda’ama.

Qajeeltoon dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) hojimaata seeraa akka adunyaatti beekamuu fi biyyoota sirna seeraa hammayyaawaadhaan gaggeeffaman hunda keessatti hojii irra oolaa jirudha.⁶

Ogeeyyiin seeraa tokko tokko maddi yaadrimee qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) biyyoota sirna koman low hordofan (“common law legal system”) keessumatu biyya Ingilizii akka ta’e ni ibsu.⁷ Haa ta’u malee yaadrimen kun biyyoota sirna ‘siivil low’ hordofan keessattis bal’inaan hojiirra kan ooluudha. Barreffama tokko irratti akka ibsametti,

---

² Res judicata enforces finality by preventing the parties to a judgment from returning to court on the same cause of action or on any matter that could have been raised between the same parties. Once a judgment becomes final, and assuming it is not set aside, that judgment is deemed conclusive as to those matters that could have been litigated, thereby preventing either party from effectively undoing the judgment through relitigation. Toora interneetii- <http://www.floridabar.org/DIVCOM/JN/JNJournal01.nsf/Author/68F14BA4C5C82DD7852578810069CAEF>. Kan gaafa 20/12/2012 ilaalam fuula 4 irraa kallattin kan fudhatamedha.

³ Toora interneetii, http://en.wikipedia.org/wiki/Res_judicata. jedhamu kan gaafa 6/9/2012 ilaalam.

⁴ Toora interneetii, <http://www.legalserviceindia.com/article/I454-Res-Judicata.html>, jedhamu kan gaafa 20/12/2012 ilaalam.

⁵ S.d.f.h.hawaasaa kwt.5, 244(2b) fi 245(2) walitti qabamanni yoo dubbifaman dhimma murtii xumuraa argate ilaachisee himannaa dhiyaate himatamaan yoo morme manni murtii himannicha haquu akka qabu nu agarsiisa.

⁶ Reconsidering res judicata: acomparative perspective, fuula 354. Toora interneetii- <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1025&context=djcl> kan gaafa 10/12/2012 ilaalam.

⁷ Yoval Sinai, Duke jornal of comparative and international law , vol. 21:353, fuula 354. Akkasumas toora interneetii, <http://www.legalserviceindia.com/article/I454-Res-Judicata.html>, kan gaafa 23/9/2012, ilaalam fuula-2 ilaaluun ni danda’ama.

yaadni ka'umsaa (bu'uuraa) qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii sirna 'koman low' fi sirna "siivil low" garaagara akka ta'e ni ibsa.⁸

Sirna "koman low" keessatti qajeeltoon dhimmoota murtiin xumura argatanii yaadrimee wal makuu ("merger") fi daangessuu ("bar") irratti kan hundaa'eedha. Sirna kana keessatti dhimma murtii xumuraa argatee ture ilaalcissee himanna lammaffa kan dhiyeesse murtii duraatiin garee abbaa mirgaa ta'e yoo ta'e, seerummaan falmii ammaa keessatti inni gaafatu falmii duraa irratti murtii kennameen kan wal makuu waan ta'eef irra deebi'amee ilaalamuu hin qabu yaada jedhu kan qabu yoo ta'u; himanna lammaffaa kan dhiyeesse falmii duraa keessatti garee itti murtaa'e yoo ta'e immoo seerummaan inni gaafachaa jiru murtii duraatiin daangeffama ("barred") ta'a yaada jedhu ofkeessaa qaba. Biyyoota sirna seera koman hordofan keessatti murtiin dursee dhimma falmiif sababa ta'e irratti kenname dhimmicharatti *mirga bu'uuraa falmiidhaan kabachiifachuun danda'amu gara mirga murtiidhaan bilchaateetti* kan jijiiru waan ta'eef bu'aa seeraa falmii boodara ka'u dhabamsiisu danda'u qabaata.⁹

Gama sirna seera siivilitiin yaadni ka'umsaa qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii tilmaama seeraa murtiin jalqaba dhimma falmii lammaffaaf sababa ta'e irratti kenname sirriidha jedhudha.¹⁰ Dhimma falmiif sababa ta'e irratti kanaan dura murtiin xumuraa kennamera yoo ta'e, tilmaama seeraa 'murtiin dhimmicha irratti dursee kenname sirridha' jedhuu kan hordofsiisudha. Tilmaamni seeraa kunis ragaadhaan fashaleessuun kan hin danda'amne ("irrebutable presumption") dha. Kanaafuu dhimmi falmii haarawaa keessatti ka'es bu'uurma isa duraatiin kan murtaa'u waan ta'eef, dhimma furmaata argate irratti falmii lammaffaa gaggeessuun falmiwwan xumura akka hin arganne kan taasisuu fi qabeenyaa mootummaa qooda ofii darbaa akka fayyadaman kan eeyyamu waan ta'eef falmiin lammaffaan hin barbaachisu jechuudha.¹¹

Waa'een qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) yoo ka'u yeroo hunda waa'een qajeeltoo ijoowwan dubbi murtiin xumura argatanii ("collateral estoppels"¹² yeroo

⁸ Tulane law review, comparative laws, vol. 53, fula. 877.

⁹ Yaadanoo olitti ibsame, fuula.876

¹⁰ Isuma ol yaadannoo lakk.7,fuula 877

¹¹ Akkuma olit

¹² "[C]ollateral estoppel prevents identical parties from relitigating identical issues that have been determined in a prior litigation. [F]or the doctrine of collateral estoppel to apply, an identical issue must be presented in a prior

ammaa bal'inaan "Issue preclusion" jedhamuudhaan waamaman wajjin ka'u mala. Sababni isaas amalliifi falaasamni dudduba qajeeltoowwan kana lamaanii jiru baay'ee kan walitti dhiyaatu waan ta'eefidha.

Barreeffamoota tokko tokko irraa akka mul'atutti qajeeltoon dhimmoota murtiin xumura argatanii ("res judicata") bakka lamatti goodama.¹³ Isaanis:

- sababa himanna murtii xumuraa argate kan daangessu ("claim preclusion") fi
- ijo dubbii murtii xumuraa argate kan daangessu ("issue preclusion" ykn "collateral estoppels") dha.

Kanarraa kan hubatamus qajeeltoon ijoowwan dubbii murtiin xumura argatanii (collateral estoppels) cita ykn damee qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) akka ta'eedha.

Gama biraatiin immoo qajeeltoowwan kun lameen amala wal isaan fakkeessu kan qaban yoo ta'es, amala addaan isaan baasu kan qabanii fi of danda'anii kan dhaabbatan akka ta'e ogeessonni ibsan jiru.¹⁴ kallatti kanaan warri ilaalan qajeeltoon dhimmoota murtiin xumura argatanii ("res judicata") sababa himanna kan daangessu ("claim preclusion") kan bakka bu'uu malee yaadrimee ijo dubbii murtiin xumura argatee ("collateral Estoppels") kan dabalatu akka hin taane ibsu.¹⁵

Walitti dhufeensa qajeeltoowwan kanaa haala gara garaatiin haa ibsamuyuu malee tokkummaa fi garaagarummaa kan qaban ta'uun falmisiisaa miti. Kunis gabaabbinaan kanatti aansuun kan ibsamedha.

2.8.1. Tokkummaafi garaagarummaa qajeeltoo dhimmota murtiin xumura argatanii (res judicata) fi ijoowwan dubbii murtiin xumura argatanii (collateral estoppel).

---

proceeding; the issue must have been a critical and necessary part of the prior determination; there must have been a full and fair opportunity to litigate that issue; the parties in the two proceedings must be identical; and the issues must have been actually litigated. Toora interneetii yaadannoo lakk.² ^{ffa} irratti caqasame fuula 5.

¹³ Toora interneetii, http://en.wikipedia.org/wiki/Res_judicata, kan gaafa 6/9/2012 ilalame

¹⁴ Fkn toora interneetii, <http://www.floridabar.org/DIVCOM/JN/JNJournal01.nsf/Author/68F14BA4C5C82DD7852578810069CAEE> kan gaafa 20/12/2012 ilalame, fuula 4 fi 5 irratti ibsameera.

¹⁵ isuma oliiti.

Qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii fi Ijoo dubbii murtiin xumura argatanii kan walfakkeessu qabxiin inni bu'uura, qajeeltoowwan lamaanuu falmiiwwan manneen murtiitti dhiyaatan xumura akka argatan taasisuu fi gareewwan walfalman tokko gidduuti dhimma tokko ilaachisee falmiin bu'aa hin qabne deddebi'ee akka hin kaane kan ittisan ta'uu isaaniiti.¹⁶

Garaagarummaan isaanii immoo bal'ina fi amala raawwatiinsa isaaniiti.¹⁷ Kunis:

- **Qajeeltoon dhimmoota murtiin xumura argatanii (Res judicata)** dhimma ykn sababa himanna murtiin xumuraa mana murtii aangoo qabuun irratti kennname falmiin lammafaan akka irratti hin gaggeeffamne akkuma waligalatti kan daangessudha.¹⁸ Akka qajeeltoo kanaatti, sababa himanna tokko irratti gareewwan walfalmanii murtiin xumuraa kennnameera yoo ta'e friiwwan dubbii falmii kana keessatti irratti falmaman falmii biraatiif bu'uura ta'uu hin danda'an. Akkasumas gareen tokko firiwwan dubbii falmii duraa keessatti kaasuu maluu, garuu kaasuu otoo danda'uu hin kaasiin hafe irratti hundaa'uudhaan, bifaa haarawaan himanna garee isa biraat irratti dhiyeessuu hin danda'u.¹⁹ kanaafuu bu'uura qajeeltoo kanaatiin dhimma murtii xumuraa argate ilaachisee himannaan dhiyaatu guutummatti fudhatama dhaba jechuudha.
- **Qajeeltoon ijoo dubbii murtiin xumura argate (Collateral Estoppel)** maqaa “***Issue Preclusion***” jedhamuunis kan beekamu yoo ta'u, akka qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) himanna dhiyaate guutummaatti fudhatama kan dhabsiisu otoo hin ta'iin, himanna dhiyaate keessatti ijoowwan dubbii murtii barbaadan keessaa ijoowwan dubbii falmii biraat walfalmitoota gidduutti gaggeeffamee ture keessatti murtiin xumura argatanii turan qofa adda baasee kan daangessudha.²⁰ Qajeeltoon ijomwan murtiin xumura argatanii hojiirra ooluu kan danda'u qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argataniitti fayyadamuun yeroo hin dandaa'amnettida.²¹ Ijoon dubbii murtiin xumura argateera jechuudhaaf falmii duraan gaggeeffamee ture

¹⁶ res judicata backgrounds and elements. Toora interneetii

http://www.utcle.org/elibrary/preview.php?asset_file_id=12359.kan gaafa 16/12/2012 ilaalame Fuula 1

¹⁷ Akkuma yaadannoo olitti lakk. 9ffaa irratti ibsame

¹⁸ Yaadannoo lakk. 1 irratti ibsame.

¹⁹ isuma olitti ibsame

²⁰ Isa lakk. 17 irratti ibsame fuula 4

²¹ Akkuma yaadannoo lak. 2 fuula4

keessatti ijoo dubbii barbaachisaa ta'ee fi qabatamaadhaan falmamee murtiin irratti kennname ta'uu qaba.²² Kana jechuun 'falmii murtiin xumura argate keessatti dhiyaachutu irra ture' jechuudhaan daangessun hin danda'amu jechuudha.

- Qabxiin garaagarummaa inni biraa immoo, qajeeltoon ijoo dubbii murtiin xumura argatanii akka qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanitti, sababni (couse of action) himanna haarawaa dhiyaatee, sababa himanna falmii murtiin xumura argatee wajjin walfakkaachu (tokko ta'uu) kan barbaadu miti.²³

Walumaa galatti qajeeltoowwan kun lamaan kayyoo fi bu'urri isaanii tokko yoo ta'elée amalaa fi bal'ina raawwaatiinsa isaanii irratti garaagarummaa akka qaban hubachuun ni danda'ama.

Seera adeemsa falmii biyya keenya keessatti qajeeltoon dhimmoota murtiin xumura argatanii fi ijoo dubbii murtiin xumura argatanii mata duree "res judicata" jedhu jalatti walitti qabamanii iddo tokkotti ibsamaniiru.²⁴ Amallii fi bal'inni raawwii isaaniis ifatti adda ba'ee hin kaa'amne. Kanarraa kan ka'es yeroo baay'ee qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) malee qajeeltoo ijoowwan dubbii murtiin xumura argatanii (collateral estoppels) irratti hubannaan jiru bal'aa miti.

2.9. KAAYYOO QAJEELTOO DHIMMOOTA MURTIIN XUMURA ARGATANII

Hundeen barbaachisummaa qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) yaadota bu'uuraa lama irraa kan madde dha.²⁵

Tokkoffaan, jechama afaan laattinii "*Interest reipublicae ut sit finis litium*" jedhuun kan ibsamu yoo ta'u, akkas jechuunis, 'falmiiwwan xumura akka argataniif mootummaan fedhii (dantaa) qaba' ergaa jedhu kan dabarsudha. Kanarraa kan hubatamus falmiiwwan mana murtiitti dhiyaataniif xumura argamsiisuun kallatti imaammata mootummaati jechuudha.²⁶ Kaayyoon imaammata kanaas falmii dhuma hin qabne keessumeessuudhaan sirni haqaa baasii guddaaif akka hin saaxilamne akkasumas yeroo fi humni abbootii seera murtaa'aa ta'e dhimma tokko

---

²² Akkuma olii

²³ Akkuma olii

²⁴ S.d.f.s hawaasaa keewwata 5(1)

²⁵ Toora interneetii

<http://www.google.com.et/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ila-hq.org%2Fdownload.cfm%2Fdocid%2F4460> International law association Berlin conference (2004)

kan gaafa 16/12/2012 ilaalame fuula -3

²⁶ Akkuma olii

irra deddebiin dhaga'uudhaan akka hin qisaasamne gochuu akka ta'ee fi carraa dhimma tokko irratti murtiin wal hin simne ykn wal faalleessu kennamu hambisuu akka ta'e muuxannoobiyya Inglizii ni agarsiisa.²⁷

Kanarrraa kan hubatamus kaayyoowwan qajeeltoon dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) akka galmaan ga'u barbaadamu keessaa tokko **Tajaajila sirna haqaa bu'a qabeessa taasisuudha.**²⁸ Bu'a qabeessummaan kunis gama dinagdeetiin akkasumas itti quufinsa maamilaatiin ibsamuu kan danda'udha. Akkuma beekamu dhimma falmii mana murtiitti dhihaatu murteessuu keessatti manni murtii qabeenya adda addaa, humna namaa fi yeroo dhimmichaaf barbaachisu ni fayyadama. Dhimmumiit tokko deddebi'ee mana murtiitti kan dhiyaatu yoo ta'emmo qabeenya fi yeroo mana murtiichaa hanguma deddebi'u dachaa dachaadhaan qisaasamaaf kan saaxilu akka ta'e hubachuun nama hin dhibu. Kanarrraa kan ka'es dhaqqabamummaa fi raawwii hojii manneen murtii daraan ni xiqqeessa. Lammileen hundi tajaajila mana murtii irraa argatan bifa walqixa ta'een akka hin arganne dhiibbaa uumuu ni danda'a. Walumaagalatti murtiin dhimma tokko irratti kennname dhimmichaaf furmaata dhumaa kan hin kennine yoo ta'e tajaajilli sirna haqaa biyya tokkoo kufaatii keessa gala jechuudha.²⁹ Kanaafuu rakoon kun akka hin uumamneef qajeeltoowwan dhimmoota murtii argatanii seeraan tumachuun fi hojii irra oolchuudhaan falmiwwan manneen murtiitti dhiyaatan to'achuun fala filannoo hin qabnedha.

Inni lammaffaan immoo Afaan laatinitiin "*nemo debet bis vexari pro una et eadem causa*" jechuun kan ibsamu yoo ta'u, akkas jechuunis, namni kamiyyuu dhimma tokkoof yeroo tokko darbaa dhamaafamuu hin qabu yaada jedhu of keessaa qaba.³⁰ Yaadni kun immoo haqa dhuunfaa lammilee eeguu keessatti falmiin xumura akka qabaatu taasisuun barbaachisaa akka ta'e kan agarsiisudha.

Kanarrraa hubachuun kan danda'amu Walfalmitoota dhamaatii fi baasii hin barbaachifne irraa hambisuun kaayyoowwan qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii keessaa isa tokko ta'uu isaati.³¹ Dhimma tokko irratti murtiin xumuraa mana murtii aangoo qabuun erga

²⁷N. Andrews, English civil procedure:fundamentals of the new civil justice system,Oxford university press .f. 942.

²⁸Isuma olii

²⁹D.I.Levine, D.L.Doernberg, M.L.Nelken, Civil procedure anthology, Anderson publishing co. 2003, fuula-369

³⁰Yaadannoo lakk. 23 fuula-3

³¹Yaadannoo lakk. 23 fuula 4

kennameen booda, adeemsa seerri eeyyamuun oliyyannoodhaan ilaalamee hanga hin jijiiramnetti dhimmichaaf furmaata isa dhumaa ta'uu qaba.³² Mirgi murtiidhaan argame seeraan eegumsa argachuu qaba. Murtiin mana murtiis kabajamuu fi gatii qabaachuu mala. Kana yoo hin ta'iin lammileen dhimma waldhabdeef sababa ta'e tokko irratti falmii dhuma hin qabne keessa seenudhaan qisaasama dinagdee fi yeroo hin barbaachifneef saaxilamuu ni danda'u. kana irraa kan ka'es namootni rakkoo dinagdee qaban mirga seeraan qaban falmanii kabachiifachuu dadhabuu danda'u. Kun immoo haqummaa, madaalawummaa fi tasgabbii hawaasummaa, akkasumas walitti dhufeenza hawaasaa balaa irra buusuu ni danda'a. Kanaafuu dhimmoonni murtiin xumura argatan debi'anii falmii biraaf sababa akka hin taane to'achuun barbaachisaa akka ta'e hubachuun ni danda'ama.

Akka biyya keenyaattis kaayyoon qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii (res judicata) seenaa dhufaatii seerri adeemsa falmii hariroo hawaasaa keenya seera biyyoota sirna "koman low" hordofan keessattu seera biyya Hindii wajjin walitti dhufeenza qabu irraa ka'uudhaan kayyoowwan armaan olitti ibsaman wajjin walfakkaataa akka ta'e hubachuun nama hin rakkisu.

2.10. ULAAGAALEE QAJEELTOO DHIMMOOTA MURTIIN XUMURA ARGATANII (RES JUDICATA)

Dhimmi tokko murtiin xumura argateera murtii jedhu irra ga'uudhaaf ulaagaaleen seerri teechise guutamanii argamuu isaanii hubachuun barbaachisaadha. Tumaa seera adeemsa falmii hariroo hawaasa keewwata 5 jalatti kaa'amee fi falaasama seeraa dudubee keewwata kanaa jiru irraa akka hubatamutti dhimmi murtii dhumaa argateera jechuudhaaf ulaagaleen waliigalaa sadii bakka tokkotti guutamanii argamuu qabu.

- I. Dhimmi himannaaf sababa ta'e dursee murtii dhumaa kan argate ta'uu;
- II. Sababni himannaaf bu'uura ta'ee fi gareen falmii himanna dhiyaate keessatti eeraman falmii murtii xumuraa argate keessatti kan eeraman wajjin tokko ta'uu, fi;
- III. Murtiin dursee kenname mana murtii aangoon seeraan kennameefiin kan kenname ta'uudha.

---

³² Akkuma yaadannoo lakk. 5 irratti ibsame.

Ulaagaleen kun akka waliigalaati kan taa'an yoo ta'u, qabxiwwan addaddaa of jalatti kan qabatan waan ta'eef tokko tokkoon ilaaluun barbaachisaa dha.

IV. **Dhimmi himannaaf sababa ta'e dursee murtii dhumaan kan argate ta'uu qaba.**

Himanna haarawaaf dhimma sababa ta'e irratti murtiin ykn jala murtiin duraan kenname dhimmichaaf **furmaata isa dhumaan** kan kenne ta'uu qaba. Kana yoo jedhamu dhimma himannaan irratti dhiyaatee irratti dursee gareen bitaa fi mirgaa walfalmaa turuun isaanii gofti dhimmichi murtiidhaan xumura kan argatedha jechisiisuu hin danda'u. Dhimma falmiif sababa ta'e irratti mirgii fi dirqamni walfalmitoota murtaa'uu qaba jechuudha. S.d.f.s. kwt. 5(1) jalatti akka tumametti dhimmi walfalmitoota gidduutti murtii xumuraa argate walfalmitoota kana gidduutti deebi'ee sababa falmii ta'uu hin danda'u. keewwata kana waraabbiin afaan Amaaraa yaada *murtii xumuraa* jedhu gaalee "**yemacarrashaa ye fird wussaane**" jedhuun kan ibsu yoo ta'u, waraabbiin afaan Ingiliffa immoo gaalee "**has been heard and finally decided**" jedhu fayyadameera. Warabbiin afaan lamaanuu yoo ilaalamu dhimmi tokko murtii dhumaan argateera jechuudhaaf murtichi frii dubbii falmii "merits of the case" irratti kan kenname ta'uu akka qabu kan agarsiisu dha.

Dhimma 1ffaa

Dhimma m/murtii aanaa Shirkaatti dhiyaate tokko irratti himattuun qabiyyeen lafaa seeraa ala na duraa qabatame akka naaf gadhiifamu naaf haa murtaa'u jettee kan himatte yoo ta'u, himatamaanis dhimmichi murtiin xumura argateera waan ta'eef irra deebi'amme ilalamuu hin qabu jechuudhaan mormeera. M/murtichaas dhimma kana irratti kanaan dura falmiin walfalmitoota gidduutti gaggeefamee kan ture yoo ta'elée, himattuun ragaa guuttattee akka himattu mirgi eegameefii galmeen cufame malee murtiin xumuraa hin kennamne jechuudhaan mormii himatamaa kufaa godheera. Manni murtii godina Arsii jalmurtii kana cimseera. Dhaddachi ijibbaata M/M/W/Oromiyaa gamasaatiin dhimmichi murtii kan argateedha waan ta'eef bu'uura s.d.f.s keewwata 5tiin irra deebi'amme ilalamuu hin qabu jechuudhaan murtii manneen murtii jalaa diigeera.

Himattuun murtiin M/M/W/Oromiyaa dhaddachi ijibbaata kenne dogoggora seeraa isa bu'uura qaba jechuudhaan MMWF Dha. Ijji. kan iyyatte yoo ta'u, dhaddachi kunis galmee lakk.

52525 ta'e irratti murtii kenneen, dhimmi tokko bu'uura s.d.f.s keewwata 5 tiin murtii kan argateedha jedhamuudhaaf dursee dhimmicha irratti murtiin xumuraa kan kenname ta'uu qaba. Dhimma kana irratti garuu murtiin xumuraa kenname hin jiru. Inumaayyuu ragaa guuttatee himannaakka dhiyeeffattuuf mirgi eegameefii jira. Kanaafuu keewwata 5 jalatti dhimma hammatamu miti jechuudhaan murtii dhaddacha ijjibbaata Oromiyaa diiguudhaan kan manneen murtii jalaa cimseera

Gaaffii marii

1. Bu'uura s.d.f.s keewwata 244(2)(f) fi 245(2) tiin firii dubbii falmiitti osoohin seeniin bu'uura darbinsa yerootiin himannaan yoo haqame dhimmichaaf murtii dhumaan ta'uu ni danda'aa? Dhimma kana irratti yaada lamatu jira. Inni duraa, sababa darbinsa yerootiin himannaan haquun mirga bu'uuraa himannicha keessatti ibsame karaa biraatiin gaafachuu kan dhorku miti kan jedhu yoo ta'u; 2^{ffaan} immoo mirga himannicha keessatti gaafataman hunda sana booda gaafachuu irraa kan daangessu ta'a kan jedhuudha. Yaada kamtu dhama qabeessa jettu?
  2. Iyyatni giddu lixummaa fudhatama hin qabu jechuudhaan ajajni bu'uura s.d.f.s keewwata 41(3)tiin kennamu dhimma iyyataan gidduu lixee falmuuf gaafate ilaalchee akka murtii xumuraatti kan lakka'amu ta'aa? Iyyataan dhimmicha ilaalchisee gareewan dhimmicha keessatti hirmaatan keessa tokko ykn lamaanuu irratti himanna dhiyeessuuf bu'uura qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argataniitiin ni daangeffamaa? Kanaan walqabsiisuun dhimma lammaffaa (fuula 16) keessatti murtii m/murtii sadarkaa duraa feedaraalaatiin kenname m/murtii olaanaatiin cime madaalaa.
  3. Dhimma tokko irratti murtiin xumuraa kennameera kan jedhamu yoom? Kanumaan walqabasiisuudhaan rakkoo raawwii seeraa murtiawan dhimma tokkoffaa irratti manneen murtii sadarkaa addaddaatiin kennaman xiinxalaa.
- V. Sababni himannaaf bu'uura ta'ee fi gareen falmii himanna dhiyaate keessatti eeraman falmii murtii xumuraa argate keessatti kan eeraman wajjin tokko ta'uu qabu.

Ogeessotni seeraa tokko tokko ulaagaa kana “triple identity criteria” jechuudhaan waamu.³³ Seera adeemsa falmii hariiroo hawaasaa biyya keenyaa keessattis barbaachisummaan ulaagaa kanaa keewwata 5(1) jalatti tumamee jira. Keewwata kana irraa hubachuun akka danda'amutti ulaagaan kun waantota lama ofjalatti kan qabateera. Isaanis:-

a. Dhimmi himannaaf sababa ta'e dhimma murtiin xumura argate wajjin kan walfakkaatu ta'uu.

Keewwata 5(1) jalatti manni murtii kamiyyuu dhimma murtiin xumura argate fuudhee ilaaluu akka hin qabne tumameera. Haa ta'u malee bocama seerichaa waraabbiin afaan Amaaraa fi afaan Ingiliffaa walbira qabnee yoo ilaallu yaada “dhimma murtiin xumura argate” jedhu kana haala walfakkaatuun kan ibsan hin fakkaatu. Waraabbiin afaan amaaraa gaalee “...ቍሮም በፍርድ የተወስኑው ክርክር ስራነርና የተያዘው ጥብጥ እንደ እናት ስህን...” jechuun kan ibsu yoo ta'u, waraabbiin afaan ingiliffaa immoo gaalee “... the matter directly and substantially in issue has been directly and substantially in issue in the former suit..” jedhu fayyadameera. Ergaa gaaleewan kana lamaanii yemmuu ilaallu waraabbiin afaan amaaraa, firiin dubbii fi ijoon dubbii dhimmi himannaaf sababa ta'e frii dubbii fi ijoon dubbii dhimma duraan murtii argate waliin gosa (akaakuu) tokko yoo ta'e walittidhufeenyaa qabiyyee dhimma himanna lammaffaifi dhimma murtii argatee gidduu jiru ilaaluun otoo hin barbaachisiin dhimmichi murtiidhaan xumura kan argatedha gara jechuuti kan nama geessu fakkaata. Dhimma lammaffaa (fuula 16) irratti manni murtii sadarkaa duraa feedaraalaa haala kanaan kan hubate akka ta'e ilaaluun ni danda'ama.

Gama biraatiin immoo waraabbii afaan Ingiliffaa gaalee olitti ibsame keessatti jechootni “directly” fi “substantially” jedhaman maal ibsuu akka barbaadan xiinxaluun barbaachisaadha.

Keewwaticha keessatti ga'een jecha “**directly**” jedhuu qabiyyee keewwatichaa waliigalaa wajjin walbira qabamee yoo ilaalamu, falmii dursee murtiin xumura argate keessatti **dhimma** kallattiidhaan **iijo dubbii** falmichaa wajjin walittidhufeenyaa qabu fi

---

³³ Yaadannoo lakk.23 irratti ibsame, fuula 2

himannaa haarawaa dhiyaate keessattis kallattiidhaan ijoo dubbii baasuuf bu'uura ta'uu danda'u kan ibsuudha. Kana irraa kan hubatamus dhimmi tokko ijoo dubbii wajjin walitti dhufeenya qaba jechuudhaaf, ***ijoo dubbii*** falmichaa addaa baasuuf kallattiidhaan kan tajaajilu yoo ta'edha.

Jechi “***substantially***” jedhu immoo jecha afaan ingiliffaa “***substance***” jedhu irraa kan dhufedha. “substance” jechuun immoo “The essence of something; the essential quality of something, as opposed to its mere form ” jechuudha.³⁴ Kunis barbaachisummaa kan ibsudha. Kanarraa ka'uudhan jechi “substancialy” jedhu ijoo dubbii falmii murtiin xumura argatee adda baasuu keessatti dhimma barbaachisaa turee fi himannaa haarawaa keessatti haaluma walfakkaatuun barbaachisaa ta'e ibsuuf kan taa'eedha.

Kanaafuu keewwata 5(1) waraabbii afaan ingiliffaa keessatti qajeeltoon dhimmoota murtiin xumura argatanii raawwatinsa kan qabaatu, dhimmi tokko ijoo dubbii falmii murtiin xumura argatee hundeessuu keessatti barbaachisaa kan ta'ee fi kallattidhaan hidhata kan qabu yoo ta'ee fi himannaa haarawaa keessattis ijoo dubbii hundeessuuf haaluma walfakkaatuun barbaachisaa fi kallattiin hidhata kan qabu yoo ta'edha. Kunis haala waraabbiin afaan Amaraa dhimmicha ibserraa adda ta'uu isaa kan agarsiisudha. kanaafuu kallatti gara fuula duraatiif isa kamtu bu'a qabeessaa fi kaayyoo seerichaa galmaan ga'uu danda'a kan jedhu fo'achuuf muuxannoo biyyoota bira ilaaluun barbaachisaa ta'a. Gama kanaan madda seera adeemsa falmii hariiroo hawaasaa biyya keenyaa kan ta'e seerri adeemsa falmii hariiroo hawaasaa biyya Hindii rogummaa kan qabuudha. Guutummaan qabiyyee keewwata sirna dhimmoota murtii argatanii kan biyya Hindii kan itti aanu kanadha;

Res judicata— No Court shall try any suit or issue in which the matter directly and substantially in issue has been directly and substantially in issue in a former suit between the same parties, or between parties under whom they or any of them claim, litigating under the same title, in a Court competent to try such subsequent suit or the suit in which such issue has been subsequently raised, and has been heard and finally decided by such Court.

---

³⁴ Blacks law dictionary. 9th ed.

Qabiyyee keewwata seera biyya Hindii kana yoo ilaallu seera biyya keenyaa waraabbii afaan Ingliffaa wajjin kan walfakkaatuudha. Kanumaan walqabatee Seera biyya Hindii keessatti jecha "matter" jedhuuf ibsi kennname "***The matter above referred to must in the former suit have been alleged by one party and either denied or admitted, expressly or impliedly, by the other.***" Jechuudhaan kaa'eera. Kanarraa hubachuun kan danda'amus biyya Hindiitti dhimmi himannaa haarawaaf sababa ta'e kan murtiidhaan xumura argate wajjin tokko moo miti? Kan jedhu yeroo xiinxalamu qabiyyee falmii murtii xumuraa argatee fi himannaa haarawaa dhiyaatee walbira qabuudhaan dhiphifamee ilaalamuu akka qabudha.

Kanarraa ka'uudhaan seera adeemsa falmii biyya keenyaa keessatti waraabbii afaan Amaaraa moo kan Ingiliffatu dhama qabeessa kan jedhu xiinxaluun barbaachisaadha. Himannaan haarawaa dhiyaatu gosaan dhimma falmiii murtii argatee wajjin kan walfakkaatu ta'uu qofti kan ilaalamu yoo ta'e, haalli mirga falmii duraa keessatti hin ilaalamnee fi qobaatti ilaalamuu danda'u himataa jalaa daangeffamu uumamu ni danda'a. Kunimmoo mirga haqa argachuu heera mootummaatiin lammileef eegame miidhuu kan danda'u waan ta'eef qabiyyeen firii dubbii fi ijoor dubbii himannaa boodarra dhiyaate keessatti ibsame kan falmii murtii argatee wajjin kallatiidhaan tokko ta'uu isaa hubachuun barbaachisaadha. Xiinxalli M/Murtii Waliigala Feedaraalaa Dhaddachi Ijjibaataa murtii dhimma 2ffaa irratti kenne keessatti taasisee kanuma kan calaqisiisudha.

Dhimma 2ffaa

Dhimmii kun kan calqabe M/M/F/S/Duraatii yoo ta'u, himattuun himannaa dhiyeessiteen, himatamtootni 1ffaa fi 2ffaan mana ani ga'ee dhaalmaa keessa qabu himatamaa 3ffaatti gurguruuf waliigalteen raawwatan kan na miidhu waan ta'eef naaf haa diigamu jechuudhaan gaafatteetti. Himatamaa 3ffaan mormii dhiyeesseen, kanaan dura dhimmuma kana ilaachisee himatantuun 1ffaan waliigalteen kun ulaagaa seeraa kan guutu waan hin taaneef naaf haa diigamu jechuudhaan himannaa ana irratti dhiyeessitee kan turte yoo ta'u, himattuun ammaa kunis dhimmicha gidduu lixsee falmuuf gaaffiin isheen dhiyeessitee turte kufaa ta'eera. Waliigalteen kunis sababni diigamuuf hin jiru jedhamee murtaa'ee hanga dhaddacha ijibbaataatti cimee jira waan ta'eef bu'uura s.d.f.s keewwata 5tiin lammaffaa kan na himachiisu miti jecheera. M /murtichaas falmiin waliigalteen naaf yaadiigamu jechuun dhiyaate dursee

murtiin xumura kan argateedha jechuudhaan himanna dhiyaate kufaa godheera. Oliyyannoodhaan dhimmicha kan ilaale M/murtii Ol- aanaa Feedaraalaa murtii m/murtii jalaa cimseera. Murtichi dogoggora seeraa isa bu'uura qaba jedhamee kan dhiyaateef Dhaddachi Ijjibbaata Feedaraalaa gal mee lakk. 62173 ta'e irratti murtii kenneen gaaffiin iyyattuu (himattuu jalaa) gaaffii waamamtuu 1ffaa (jalatti himatamtuu 1ffaa kan turte) wajjiniin waan walfakkaateef qofa dhimmichi dursee murtiin xumura kan argateedha jechuudhaan murtiin kenname dogoggora seeraa isa bu'uura kan qabuudha jechuudhaan murtii manneen murtii jalaa diigeera.

Gaaffilee marii

1. Dhimmi tokko murtiin xumura kan argateedha jedhamuudhaaf himannaan dhiyaate falmii dursee murtiin xumura argate wajjiniin gosa tokko ta'uu moo qabiyyeen sababa himanna ijoo dubbi hundeessuuf kallattiidhaan hidhata kan qabuu fi barbaachisaa kan ta'e ta'uutu ilaalamuu qaba? Qabatamaatti hojmaata lamatu jira. Manneen murtii tokko tokko gosa falmii himanna haarawaa dhiyaateefi falmii murtiidhaan xumura argatee walbira qabuudhaan ilaalu.(fkn m/murtii S/D/Feedaraalaa dhimma 2ffaa keessatti). Manneen murtii tokko tokko immoo walfakkaachuu gosa falmii otoo hin ta'iin qabiyyee sababa himanna walbira qabuudhaan ilaalu. (fkn M/Murtii ol-aanaa G/W/Lixaa dhimma 7ffaa irratti jala murtii kenneefi xiinxala dh.I.feedaraala dhimma lammaffaa irratti). Hojmaata kamtu dhama qabeessa isintti fakkaata?

b. **Gareen falmii himanna keessatti ibsaman kan falmii murtiin xumura argate keessatti walfalman wajjin tokko ykn namoota isaan irraa mirga argatan (mata duree tokko jalatti falman) ta'uu qabu (identity of parties at suit).**

Ulaagalee qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii raawwachiisuuf barbaachisan keessaa tokko eenyummaan gareewan wal falmanii tokko ta'uu dha. S.d.f.s keewwata 5(1) irraatti akka tumametti namni falmii dhimma murtiin xumura argate keessatti garee falmii ture ykn namni sadaffaan isa irraa mirga argate dhimmicha ilaalchisuudhaan garee isa biraa himachuu hin danda'u. Kana irraa kan hubatamu seerichi qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura

argataniitiin himanna dhiyeessuu irraa namoota daangeffaman bakka lamatti kan qoodu ta'uu isaati.

- Inni duraa nama falmii murtii argate keessatti moggaafame falmaa ture yoo ta'u,
- inni lammafaan immoo nama garee sadaffaa falmicha keessatti hin hirmaanne garuu nama hirmaate irraa mirga argate ykn dantaa walfakkaataa fi mata duree tokko jalatti falmuu danda'udha.

Falmii dursee murtii xumura argate keessatti gareen hirmaate, dhimma murtii xumura argate kana ilaachisee himanna yeroo dhiyessu qajeeltoo kana hojii irra oolchuuf waanti rakkoo uumu waan jiru hin fakkaatu. Rakkoon kan mul'atu ***namni sadaffaan falmii murtii xumura argate keessatti garee hirmaate irraa mirga argate eenyu***? Kan jedhu adda baasuu irrattidha.

Seera keenya keessatti yaadni kun akka waliigalaatti kan ta'ee dha. Kana malees keewwata 5(1) waraabbiin afaan amaaraafi kan ingliffaa walbira qabamee yemmuu ilaalamu ergaa adda addaa kan dabarsu fakkaata. Waraabbiin afaan Amaaraa namoota garee sadaffaa walfalmitoota duraanii irraa mirga argatan (“... ከተማዎች መብት የጥና ስነታዎች መግለጫ ...”) jedha. Kun immoo nama garee sadaffaa dhimmaa himannaaf sababa ta'e sana irratti murtii dursee kenname keessatti nama gartuu falmii ture irraa mirga argate kamiiniyyuu kan ilaallatu fakkaata. Gama biraatiin waraabbiin afaan Ingliffaa immoo namoota walfalmitoota duraanii jalatti ykn wajjin falman (***“parties under whom they or any of them claim, litigating under the same title,...”***) yaada jedhu qaba. Kun immoo namoota dhimma tokko irratti dantaa walfakkaataa qabanii fi dantaa kanas kabachiisuuf mata duree tokko jalatti falmuu danda'an kan ilaaludha. Qajeeltoon dhimmoota murtii xumura argatanii namoota akkasii irratti raawwatiinsa kan qabaatu mata dureen himanna boodarra dhiyaate mata duree falmii dursee murtii argate waajjiin tokko ta'uu qaba.³⁵

Nama garee 3ffaa dhimma murtii xumura argate ilaachisee himanna dhiyeessuu hin dandeenye (“person in privity”) ilaachisee ogeessi s.d.f.s biyya keenya irratti bal'inaan barreessan Proofesar Robert Allen sedler akka ibsanitti, namootni murtii walfalmitoota biroo gidduutti kennameen dirqisiifaman akka ta'e ibsu. Akka yaada barreessaa kanaatti dhaaltuun ykn namni bittaadhaan qabeenya falmichaaf sababa ta'e irratti mirga argatanii fi namoonni

---

³⁵ Robert A.sedler, Ethiopian civil procedure,addis ababa university press, (1968), fuula-319

dantaan isaanii guutummaatti mirga nama falmicha keessatti moggaafamee irratti hirkatu, isa falmicha keessatti akka garee falmitti moggaafame irratti murtiin kennamu kan isaanii irrattis bu'aa walfakkaataa hordofsiisa.³⁶ Murtiin dursee dhimma tokko irratti kenname walitti dhufeneya daldalaa ykn seeraa irraa kan ka'ee walfalmitootaan alatti namoota biroo irratti bu'aa kan qabaatu ykn kan dirqisiisu yoo ta'e, namootni kun garee 3ffaa dhimma falmichaa irratti walfalmitoota duraan wajjin dantaa qooddatan ykn "persons in privity with a party in the prior suit" jedhamu jechuudha. Dhimmicha ilaachisee murtiin kennamus himannaa haarawaa garee isa biraa irratti akka hin dhiyeessine kan isaan daangessu ta'a. Kunis fakkeenyaan yoo deeggaramu qabeenya kirreeffame tokko ilaachisee murtiin kireessaa irratti kennamu kireeffataa ni dirqisiisa jedhu.³⁷

Dhimma kana ilaachisee manneen murtii ejjanno garaa garaa yeroo qabatan ni mul'ata. Fakkeenyaaf dhimmoota armaan gadii ilaala.

Dhimma 4ffaa

Mana murtii aanaa Guutoo Giddaatti dhimma falmii qabeenya dhaalaa Soofiyaa Jimaa fa'aa fi dhaaltota Huseen Jimaa gidduutti gal mee lakk. 10319 ta'e irratti gaggeeffamaa ture irratti dhaaltotni Huseen Jimaa qabeenya dhaalaa falmiif sababa ta'e himattootaaf akka qoodan erga murtaa'een booda, dhaaltota Huseen Jimaa keessaa falmicha keessatti maqaan isaanii kan hin moggaafamne namootni lama iyyata mormii murtii bu'uura s.d.f.s keewwata 358tiin dhiyeeffataniiru. Waamamtootnis dhimmichi murtiin xumura kan argate waan ta'eef lammaffaa nu hin falmisiisu jechuun mormaniiru. Manni murtichaas iyyatootni dhaaltota Huseen Jimaa keessaa isaan tokkodha. Kanaafuu murtiin dhaaltota Huseen Jimaa irratti kenname iyyatoota irrattis raawwatiinsa kan qabudha. Falmiin isaanis mata duree falmii waliigalaa tokko jilatti kan dhiyaatedha. Kanaafuu bu'uura s.d.f.s keewwata 5(1 fi 4) tiin dhimmichi lammaffaa kan falmisiisu miti jechuudhaan iyyanna isaanii kufaa godheera.

Dhimmicha gal mee lakk. 24771 ta'e irratti oliyyanno kan ilaale manni murtii olaanaa godina W/Bahaa immoo iyyatootni falmii duraan gaggeeffame keessatti waan hin hirmaanneef iyyatni isaanii kufaa ta'uu hin qabu jechuudhaan murtii mana murtii jalaa diigeera.

Dhimma 5ffaa

---

³⁶ Isuma olii fuula 324

³⁷ Olitti yaadannoo lakk. 12 irratti ibsame fuula- 325

Himattuun aaddee Hamalmaal Mokonnin himannaan MMF Sadarkaa Duraatti dhiyeessiteen himatamaan (Baankiin Daashin) maallaqa ad. Tsiyoon Mokonniin karaa baankichaatiin anaaf ergitee turte, nama biraatiif waan kaffaleef, maallaqa kana deebise naaf kaffaluu qaba jechuudhaan himatteetti. Himatamaanis mormii kaaseen dhimmuma kana ilaachisee ad. Tsiyoon Mokonniin himannaan narratti dhiyeessitee jennaan itti gaafatamummaa kan hin qabne ta'uu murtiin kennameera waan ta'eef dhimmi kun lammaffaa nu hin himachiisu jedheera. M/murtichaas, murtii kennameera jedhame keessatti walfalmitoota kan turan kan ammaa wajjiniin tokko miti. Ijoon falmiis garaagaradha jechuudhaan mormii himatamaa kufaa gochuudhaan maallaqa jedhame akka kaffaluuf murteesseera. M/murtii Olaanaa Fedaraalaas murticha cimseera. Dhaddachi Ijjibaata Feedaraalaa immoo gal mee lakk. 51223 ta'e irratti murtii kenneen, waamamtuu (himattuun jalaa) dhimma irratti falmaa jirtu kana irratti mirgi isheen gaafachaa jirtu falmii duraa keessatti himattuu kan turte ad. Tsiyoon Mokonniin irraa kan itti darbe waan ta'eef, akkasumas ijoon falmii lamaaniyyuu tokko waan ta'eef himannaan waamamtuu bu'uura s.d.f.s keewwata 5(1) tiin kufaa ta'uu qaba jechuudhaan murtii manneen murtii jalaa diigeera.

Gaaffii marii

1. Dhimma 5ffaa keessatti murtiilee kennaman keessaa isa kamtu dhama qabeessa jettu? Maaliif?
2. Fakkeenyaaaf qabeenya waliinii abbaa manaa fi haadha manaa kan maqaa abbaa manaatiin galmaa'ee jiru ilaachisee falmiin abbaa qabeenyummaa abbaa manaa fi nama sadaffaa gidduutti gaggeeffamee abbaa manaatti yoo murtaa'e haati manaa mirga abbaa qabeenyummaa walakkaa manicha irratti qaba jechuudhaan nama sadaffaa irratti himannaan yoo dhiyeessite qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argataniitiin ni daangeffamtii? Maaliif?
3. Dhimma 4ffaa keessatti ulaagaa qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii hojii irra oolchuuf keewwata 5(4) jalatti tumamee irratti hiikkoo mana murtii aanaatiin kennname moo kan mana murtii olaanaatu bu'uura seeraa qaba jettu? Akkamitti?

VI. Manni murtii murtii duraa kenne seeraan aangoon kan kennameef ta'uu qaba.

Ulaagaan inni sadaffaan seera qabeessummaa murtii duraan kennameetiin kan walqabatuudha. Kunis Dhimmi tokko murtiidhaan xumuraa argateera jechisiisuudhaaf murticha kan kenne mana murtii dhimmicha akka murteessuuf aangoon seeraan kennameef ta'uu qaba jechuudha. Kanaan walqabatee s.d.f.s keewwata 5(1) waraabbiin afaan Amaaraa fi kan Ingiliffaa garaagarummaa qabu. Waraabbiin afaan Ingiliffaa barbaachisummaa aangoo mana murtii kan hin keenye yoo ta'u, waraabbiin afaan Amaaraa garuu akka ulaagaa tokkootti teechisee jira. Haalli kun ogeessota seeraa gidduutti garaagarummaan akka uumamuuf sababa ta'eera. Abbootiin seeraa tokko tokko seera qabeessummaa aangoo mana murtii murtii duraa kennee akka ulaagaa barbaachisaati hin ilaalan. Seera biyya keenya keessatti yaadrimeen murtii bu'amaleessaa ("void judgement") hin jiru jedhanii amanu. Kanarraa kan ka'es murtiin mana murtii aangoo hin qabneen kennameliyyannoonaan ilaalamet ee mana murtii oliyyata dhagahuun hanga hin diigamnetti bu'aa seeraa ni qabaata jechuudhaan yaada s.d.f.s keewwata 212 jalatti ibsame bu'uureffachuudhaan falmu. **Fkn**. Manni murtii aanaa Noolee Kaabbaa dhimma 6ffaa keessatti ejjennoo qabate ilaalun ni danda'ama.

Abbootiin seeraa biroo immoo dhimmi tokko murtii argateera jechuudhaaf murtiin kennameliyyannoonaan ilaalamet ee mana murtii aangoo qabuun kan kennameliyyannoonaan ta'uu qaba jedhanii amanu. **Fkn** ejjennoo Mana Murtii Olaanaa Godina W/Lixaa dhimma 6ffaa irratti qabate.

Dhimma 6ffaa

Himataan himannaa mana murtii aanaa Noolee Kaabbaatti dhiyeesseen, himatamaan waadaa walii galtee gaafa 20/10/91 barreeffameen lafa bunaan qixxee anatti kennee jennaan anis bu'uura waliigaltee kanaan biqilaa bunaan geessee dhaabee qixxee wajjin fayyadamaa otoo jirruu, himatamaan ija buna kanaa kan bara 2004 na dhoowwatee dhuunfaa isaatti waan cirateef, mirgi abbaa qixxummaa koo naaf eegamee firii buna kanaa kan dhuunfatti cirate gaafachuuf mirgi koo naaf haa eegamu jechuun gaafateera. Himatamaanis deebii kenneen dhimma kana irratti manni murtii hawaasummaa gandaa murtii kenneera waan ta'eef lammaffaa ana hin himachiisu jechuudhaan mormii dhiyeesseera. Manni murtii aanichaas

mormii himatamaa fudhachuudhaan dhimmichi murtii xumuraa kan argate waan ta'eef bu'uura s.d.f.s keewwata 5(1) tiin kan himachiisu miti jechuudhaan murteesseera. Dhimmicha oliyyannoodhaan kan ilaale Manni Murtii Olaanaa Godina Wallaga Lixaa mana murtii Hawaasummaa Gandaa dhimma waliigaltee qabeenya dhaabbataa ilaalee murteessuuf labsii lakk. 128/99 tiin aangoon hin kennameef. Kanaafuu murtiin mana murtii aangoo hin qabneen kenname himataan dhimmicha ilaachise mana murtii aangoo qabutti dhiyeffachuu irraa hin dhorku jechuudhaan murtii mana murtii jalaa diigeera.

Dhimma 7ffaa

Himattuun himanna MMFS duraatti dhiyeessiteen, barnootaaf gara biyya alaa yeroon deemetti, mana lakk. 683 ta'e imaanaadhaan himatamaa (Ejensii manneen kiraat) tti dabarsee kanan ture, yeroon akka anaaf gadhiisu gaafadhu hayyamamaa ta'uu waan dideef akka naaf gadhiisu itti naaf haa murtaa'u jechuudhaan gaafateetti. Himatamaanis deebii kenneen dhimma kana ilaaluuf aangoo kan qabu "Privatization Ejensii" dha. Bu'uruma kanaan dhimma kana irratti murtiin Ejensichaan kennamee jira waan ta'eef, irra deebi'amme mana murtiin ilaalamuu hin qabu jechuun mormii kaaseera. Manni murtichaas dhimmichi qaama aangoo qabuun murtiin kan irratti kenname waan ta'eef, deebi'ee mana murtiitti dhiyaachuu hin qabu jechuudhaan s.d.f.s keewwata 244(2)(b) fi 5 akkasumas labsii lakk. 110/87 keewwata 5(3) caqasuudhaan galmee cufera. Dhimmichi oliyyannoodhaan kan dhiyaateef Manni Murtii Olaanaa Feedaralaa xiinxala mana murtii jalaa jijjirudhaan dhimmicha ilaaluuf manni murtii aangoo hin qabu jedhee bu'aa murtichaa cimseera.

Himattuun murtichi dogoggora seeraa isa bu'uuraa kan qabuudha jechuudhaan MMWF dhad. Ijjibbaataatti kan iyyatte yoo ta'u, dhaddachi kunis galmee lakk. 24627 ta'e irratti murtii kenneen, aangoon "Privatization Ejensiidhaaf" kenname qabeenya labsiidhaan ykn jechaan dhaalamee to'annaa mootummaa jala gale ilaachisee falmii ka'u ilaaluu qofadha. Manni amma falmiif sababa ta'e kun akkaataa kanaan kan dhaalame ta'uu kan agarsiisu ragaas ta'ee falmiin dhiyaate hin jiru. Kanaafuu Ejensichi aangoo hin qabneen murtii kenneera yoo ta'el ee murtichi

karaa seera qabeessaan kan kennname waan hin taaneef fudhatama argachuu hin qabu. Manni murtichaas murtiin kun akka hin kennamnetti lakkaa'ee dhimmicha ilaalee murteessuu qabture jechuudhaan murtii manneen murtii jalaa diigeera.

Gaaffii Murtiin aangoon ala kennname bu'aa qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii hordofsiisuu ni danda'a moo hin danda'u? jedhuuf deebii barbaaduuf yaadrimree murtii bu'amaleessaa ("void judgement") ilaaluun barbaachisaadha. Maalummaa fi raawwii yaadrimree kanaa hubachuuf immoo muuxannoo biyyoota biroo seera biyya keenyaa wajjin walbira qabuudhaan xiinxaluun fala ta'uu danda'a.

Biyya Ameerikaatti murtiin mana murtii aangoo hin qabneen kennname bu'amalessa (void) jedhama.³⁸ Manni murtii waliigala Ameerikaa dhimma tokko irratti murtii kenneen maalummaa murtii bu'a maleessaa (void judgment):

*if a court is "without authority, its judgments and orders are regarded as nullities. They are not voidable, but simply void; and form no bar to a recovery sought, even prior to a reversal in opposition to them. They constitute no justification; and all persons concerned in executing such judgments or sentences, are considered, **in law, as trespassers.**"³⁹*

jechuudhaan ibsee jira. Kana jechuunis murtiin mana murtii aangoo hin qabneen kennname bu'aa seeraa kamiyyuu kan hin qabnee fi gaaffii biraat dhimmichaan walqabatu daangeessuu akka hin dandeenye, akkasumas murtiiakkanaa namootni raawwachisaan akka seera darbanitti kan lakkaaman akka ta'e kan ibsudha. kanaafuu murtiin aangoon ala kennname bu'aa qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii hordofsiisuu hin danda'u.⁴⁰

Seera biyya Hindiis gama kanaan yoo ilaallu, murtiin mana murtii aangoo hin qabneen kennname bu'aa qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii hordofsiisuu akka hin dandeenye ifatti tumaameera. Guutummaa tumaa kanaa fuula 15 irraa ilaaluun ni danda'ama. Bocamni s.d.f.s keewwata 5(1) waraabbii afaan Amaaraa fi kan biyya Hindii walfakkaataa akka ta'ees keewwatoota kana lamaan walbira qabuun hubachuun ni danda'ama.

---

³⁸ Toora interneetii, <http://famguardian.org/TaxFreedom/CitesByTopic/VoidJudgment.htm> kan gaafa 17/12/2012 ilaalam. fuula 1.

³⁹ Akkuma olitti ibsame.

⁴⁰ Yaadannoo lakk. 37 irratti ibsame fuula-3

Muuxannoo biyyoota kana lamaanii fi yaada seera adeemsa falmii hariiroo hawaasaa biyya keenyaa walbira qabnee yoo ilaallu yaadriimeen murtii bu'amaleessa ("void judgement") akka muuxannoo biyya Ameerikaa irraa mul'atutti sababni fi bu'aan isaa adda baafamee ifatti kaa'amuu baatus bu'aa qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii hordofsiisuu akka hin dandeenye keewwata 5(1) waraabbii afaan Amaarifaa keessatti ibsamee kan jiru ta'uu hubachuun ni dandaa'ama.

Gama biraatiin ammo s.d.f.s keewwata 212 jalatti akka tumametti adeemsa kenniinsa murtii keessatti cabiinsi adeemsa falmii ykn qajeeltoo adeemsa falmii hordofuu dhabuun kan mul'ate yoo ta'e fi murtiin kennames oliyannoona ilaalamee kan hin haqamne yoo ta'e, cabiinsa adeemsa falmii ykn qajeeltoo adeemsa falmii hordofuu dhabuun sun bu'aa seeraa kan qabaatu ta'a ykn sababni bu'aa seeraa dhabsiisu akka hin jirre hubachuun ni dandaa'ama. Yaadni kun murtii aangoo malee kenname wajjin walitti dhufeenyaa qabu maali kan jedhu xiinxaluun barbaachisaadha.

Keewwata 212 jalatti yaadni tumame akka waliigalaatti manneen murtii aangoo hin qabne aangessuuf kan tumame otoo hin ta'in, manneen murtii aangoon dhimma tokko akka ilaalu seeraan kennameef adeemsa dhimmicha ilaalu keessatti adeemsa falmii kan cabsan yoo ta'e ykn kan dogongoran yoo ta'ee fi kunis murtii dhuma irratti kennamu irratti dhiibbaa kan fidu yoo ta'e, kaka'umsa manneen murtiin ykn iyyata abbaa dhimmaa irratti hundaa'uun sirreessuun kan dandaa'amu akka ta'e kan tumudha.

Kana irraa hubachuun kan danda'amus daangaa raawwii keewwata 212 dogoggora hojmaataan ykn adeemsaan walqabatee raawwatamu qofa kan ilaallatu akka ta'edha. Kana jechuunis adeemsi falmii cabee ykn dogoggoramee oliyannooodhaan yoo hin sirreffamne ykn hin haqamne bu'aa seeraa akka qabaatu kan ta'uu dogoggorich hojmaataan ykn adeemsaan kan walqabatu yoo ta'e qofadha. Kun immoo murtii manni murtii aangoo otuu hin qabaatin kenu kan haammatu hin fakkaatu. Sababiin isaas kun dogoggora adeemsa falmii ykn cabiinsa seera deemsaa otoo hin ta'in dogoggora seeraa isa bu'uuraati.

Manni murtii tokko aangoo hundee dubbi otoo hin qabaatin murtii kan kenu yoo ta'e, murtichi seera qabeessumaa ("validity") kan hin qabaanne akka ta'e tuumaa s.d.f.s keewwaata 9 fi 244 (3) walitti qabuun dubbisurraa hubachuun ni dandaa'ama.

Kanaafuu murtiin mana murtii aangoo dhimmicha ilaaluu hin qabneen kename bu'aa qajeeltoo murtiin xumura argatanii hordofsiisuu akka hin dandeenye s.d.f.s. keewwata 5(1) waraabbii afaan Amaaraa irratti tumamee jiru tumaa keewwata 212 jala jiruun kan walitti dhufu miti. Akkasumas yaadni keewwata 212 jalatti tumame raawwii keewwata 5(1) irratti dhiibbaa kan fidu miti.

Gaaffilee marii

1. Dhimma 7ffaa irraa akka hubatamutti dhaddachi ijjibbaata feedaraalaa xiinxalasaa keessatti ejjannoo murtiin qaama ykn m/murtii aangoo hin qabneen kename akka hin jirreetti lakkaa'amuu qaba jedhu qabateera. Ejjannoo kanaaf bu'urri seeraa jiraa? Isin ejjannoo kanaan waliigaltuu? Maaliif?
2. Dhimmuma kana keessatti iyyattuun komii ishee keessatti murtiin Ejensii praayiveetaazeeshiiniitiin kename akka murtii mana murtiitti ilaalamuu hin qabu yaada jedhu kaafteetti. Falmiin ishee kun beekamtii murtii mana murtiin ala qamni aangoon murteessuu kenameefiin kennamu Heera Mootummaa kwt. 37 (2) tiin argate wajjin walbira qabuun madaalaa.

1.4. ULAAGALEE QAJEELTOO IJOOWWAN DUBBII MURTIIN XUMURA ARGATANII (COLLATERAL ESTOPPELS)

Seera biyya keenya keessatti ulaagaaleen qajeeltoo ijoowwan dubbii murtiin xumura argatanii hojii irra oolchuuf barbaachisan kan qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argataniif barbaachisan irraa addaan baafamanii waan kaa'aman hin fakkaatu. Haa ta'u malee qajeeltoowwan kun lamaan amaloota wal isaan fakkeessanii fi addaan isaan baasan kan qaban akka ta'e mata duree 'maalummaa dhimmoota murtiin xumura argatanii' jedhu jalatti ilaallerra. Yaada kana gara seera biiyya keenyaatti finnee yoo ilaallu amalli wal isaan fakkeessu tumaa s.d.f.s keewwata 5(1) jalatti waantota ibsaman akka ta'e hubachuun ni danda'ama. Amalli adda isaan taasisu immoo keewwata xiqqaa 2 fi 3 jalatti ulaagaalee dabalataan kaa'amaniidha jechuun ni danda'ama.

Kana yoo jedhamu ulaagaaleen keewwata 5 (2 fi 3) jalatti tumaman qajeeltoowwan lamaaniif kan yaadamani moo qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii qofaaf kan fayyadaniidha? Kan jedhu xiinxaluu barbaachisa. Seera keenya keessatti gaaffii kanaaf deebii hin argannu. Kanaafuu muuxannoo biyyoonti biroo gama kanaan qaban ilaaluun barbaachisaadha.

Biyyoota qajeeltoo kana bal'inaan hojii irra oolchan keessaa tokko Ameerikaadha. Biyya Ameerikaa naannoo koloraadootti ijoon dubbii tokko murtiidhaan xumura argateera kan jedhamu ulaagaalee qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argatanii hojii irra oolchuuf barbaachisan itti dabalataan falmii duraan gaggeeffame keessatti afaan Ingiliffaan yommu manni murti kun ibsu "scope of 'actually determined' element by looking to whether the issue was actually raised and necessarily adjudicated; ... an issue is necessarily adjudicated when a determination the issue is necessary to a judgment."⁴¹ Kana jechuun ijoon murtiin xumura argateera kan jedhamu ***qabatamaan ka'ee bitaa fi mirgi kan irraatti falman yoo ta'ee fi qabatamaan murtiin kan irratti kennname yoo ta'eedha.*** Ijoon dubbii falmii duraan gaggeefame keessatti ka'uu malu garuu hin ka'iin hafe falmii haarawaa keessatti yoo ka'e, falmii duraa keessatti akka murtii argatetti kan lakkaamu miti waan ta'eeef qajeeltoo ijoowwan murtiin xumura argataniitiin hin daangeffamu jechuudha. Akkasumas ijoon dubbii falmii murtiin xumura argate keessatti ka'ee turee garuu murtiin qabatamaadhaan irratti hin kennamiin hafe bu'uura qajeeltoo kanaatiin hin daangeffamu.

Manneen murtii biyya keenya dhimma murtiin xumura argatee fi ijoon dubbii murtiin xumura argate addaan baasanii waan ilaalan hin fakkaatu. Fkn dhimma 8ffaa ilaala.

Dhimma 8ffaa

Himataan himannaan Mana Murtii Olaanaa Godina Wallaga Lixaatti dhiyeesseen, himatamaan hundee bunaa ani waliigalteen qixxee itti kennee ture dabarsee nama biraatti qixxee kenuudhaan firii isaa kan bara 2002, 2003 fi 2004 waan na dhoowwateef waliigalteen qixxummaa keenya diigamee galii bara 2002,2003 fi 2004 akka naaf kaffalu naaf haa murtaa'u jechuudhaan gaafateera. Himatamaanis dhimmichi Mana Murtii Aanaa Najootti gal mee lakk. 10800 ta'e irratti murtii kennameen xumuraa kan argateedha jechuudhaan mormeera.

---

⁴¹ Finality of judgement: issue preclusion, claim preclusion, law of the case. toora interneetii
<http://www.burgsimpson.com/pdf/civiljulyv01clean.pdf>; kan gaafa 02/11/2012 ilaalam fuula-3

Falmiin duraa Mana Murtii Aanaa Najootti kan geggeeffamee ture yoo ta'u himataan himannaa dhiheesseen himatamaan buna ani waliigalteen qixxee itti kennee ture harka isaa galfachuuf yaalii gochaa jira waan ta'eef waliigalteen qixxummaa buna kana irratti qabnu akka diigamuu fi firii bunichaa kan bara 2002 fi 2003 akka naaf kanfalamu jechuun himatee kan ture yoo ta'u. Manni Murtii Aanaa Najoos sababni dhihaate waliigaltee digsiuudhaaf gahaa miti jechuudhaan himannaa kufaa godheera.

Mana Murtii Olaanaa Godina W/Lixaattis himanni dhiyaate kanuma kan ilaallatudha. Manni murtichaas jala murtii galmee lakk. 21501 ta'e irratti kenneen waliigaltee amma falmiif sababa ta'e ilaachisee kanaan dura walfalmiota gidduutti falmiin Mana Murtii Aanaa Najootti gaggeeffamee murtiin kennamee kan ture yoo ta'elle, sababni himannaa ammaatiif ka'umsa ta'ee fi firiiin dubbii garaa gara waan ta'eef guutummaatti dhimma murtii argate miti. Haa ta'u malee, falmii duraa keessatti ijoor dubbii galii bara 2002 fi 2003 argachuu mala moo miti? jedhu ifatti gaafatamee murtiin otoo irratti hin kennamiin kan bira darbamee ture waan ta'eef irra deebi'amme ilaalamuu hin qabu jechuudhaan ijoowwan dubbii hafan irratti falmiin akka itti fufu ajajeera.

Gaaffilee marii.

1. Jala murtiin m/murtii olaanaa godina W/lixaa ijoor dubbii galii bara 2002 fi 2003 argachuu malaa? jedhu ilaachisee murtiin xumuraa irratti kennameera jechuu ni dandeenyaa? Murtii manni murtii kun kenne akkamitti madaaltu? Qabatamaan muuxannoon gama kanaan qabidan maal fakkaata?
2. Adeemsa falmii hariiroo hawaasaa keessatti ijoon dubbii wanta himataan gaafatee himatamaan haale akka ta'e s.d.f.s keewwata 247 irraa ni hubatama. Haa ta'u malee yeroo tokko tokko manni murtii firii dubbii falmiin ala ba'ee ijoor dubbii qabatee yoo murteessu ni mul'ata. Ijoon dubbii bifa kanaan murtii argate himannaa bira keessatti makamee yoo dhiyaate bu'uura qajeeltoo ijoowwan murtii argataniitiin ni daangeffamaa? Maaliif?

BOQONNAA LAMA

KEESSA DEEBII MURTII (“REVIEW OF JUDGMENT”)

Seensa

Hawwaasni furmaata barbaacha dhimma isaa qabatee gara mana murtii dhufu hundi manni murtii bu'uura seeraa fi seera adeemsa falmii jiruun haqa badeera jedhame akka barbaaduufif abdatee kan dhufudha. Hojii kenninsa murtii fi baarbaacha haqaa kessatti manni murtii gaaffii walfalmitootni irratti wal dhaban furuun dirqama heera biyyaattiin irra kaa'amee jiru bahuun kan irraa eegamu ta'a. Haqni abbaan dhimmaa barbaacha gara mana murtii dhufu kunis argameera kan jedhamu ragaa fi falmii walfalmitootni dhiyeffatan irratti hundaa'uun bu'uura seeraatiin murtiin yoo kenname qofadha. Kana yoo jedhamu ragaanii fi falmiin walfalmitootaan dhiyaatu akkasumas adeemsa manni murtii adeemu murtii kennamu irratti kallattiidhaan dhiibbaa uumuu kan danda'uu fi haqni eessa akka jiru kan agarsiisudha jedhamee ni amanama. Haa ta'u malee, ragaa fi falmiin walfalmitoonni dhiyeessan yeroo hunda akkaata seerichi barbaaduun haqa kan agarsiisuudha jechuun hin danda'amu. Gama biraan ammoo manumti murtii ofiisaatti adeemsa seeraan ka'amee jiru cabsuun karaa hin malleen yommuu tokko tokko murtiin yeroo kennamu ni mul'ata. Gama biraan ammoo ragaan haaraaniifi barbaachisaa ta'e kan ragaan dhaagaahame sobaan qindeeffamee dhihaachuunii fi matta'aa fudhachuun dhiyaachuun mana murtii dogoggorsuun murtiin haqaaf faallaa ta'e akka kennamu taasisuun haqni barbaadamaa ture dhokachuun yeroo itti hafu ni mul'ata. Murtiin ragaaakkanaa irratti hundaa'uunii fi adeemsa dogongoraa akkasii keessa darbuun kennamu gama tokkoon haqa

qabatamaan lafarra jiru kan hin agarsiifne yoo ta'u, gama biraatiin immoo carraan oliyyannoos sirreeffamuu fi kaayyoo mana murtii fi seerichaa galmaan gahuu isaa baay'ee dhiphoodha.

Kanaafuu jaallina haqaa gama kanaan uumamuu danda'u furuuf s.d.f.s keenya furmaata kaa'eera. S.d.f.s keewwata 6 jalatti keessa deebii murtii jechuun qajeeltoon tumame dhimmoota jallina haqaaf sababa ta'uu danda'aan jedhamanii tarreeffaman irratti hundaa'uun murtii kennaman keessatti rakkolee qabatamaa mul'atan furuuf kan kaa'ame yoo ta'u gama hojiirra oolmaa isaa fi hubannoo seerichaa irratti rakkoo jiru agarsiisuuf akkasumas gara fuula duraatti keewwanni kun akkamitti yoo hubatame kaayyoo fi sababa barabaachiseef galmaan gahuu danda'a kan jedhu boqonnaa kana jalatti kan ilaallu ta'a.

Bu'uruma kanaan dhuma boqonnaa kanaa irratti hirmaattotni leenjii kanaa:-

- Maalummaafi Kaayyoo keessa deebii murtii irratti hubannoo qaban ni cimsatu.
- Bu'aa keessa deebiin murtii qabu sirriiti ni ibsu.
- Daangaan uwvisa keessa deebii seera deemsa falmii keenya jalatti hagam akka ta'e hubannoo qaban ni cimsatu.
- Ulaagaalee iyyannowwan keessa deebii guutuu qaban maal ta'uu akka qabu adda baasuu irraati hubannoo qaban ni cimsatu.
- Rakkowan qabatamaa manneen murtii keenya keessatti hojii irra oolmaa keessa deebii murtiitiin walqabatee jiru maal irraa akka maddan hubachuun furmaata fi kallattii gara fuulduraa ni akeeku.

2.1. HIIKKOO KEESSA DEEBII MURTII

Murtii manni ykn ajaja manni murtii kenuu irratti abbaan dhimmaa komii ykn mufannaqabu, murtii ykn ajaja kenname irratti komii kaasuun isaa hin hafu, komiin abbaan dhimmaa kaasan kun ammo akka seera deemsa falmii biiyya keenyaatti karaa adda addaa keessummeessammuu ni dandaa'a. Adeemsaalee komiileen ka'an kun itti keessummeessaman keessaa tokko karaa oliyyannoos yeroo ta'u karaan inni lammaffaa ammo karaa keessa deebii murtii mana murtii murticha kenneetiin raawwatamuunidha.

Keessa deebii ykn afaan Ingiliffaan 'revision' kan jedhamu kun maal jechuudha isa jedhu hiikka isaa dikshinarii Blacks law irra kennameef yoo ilaallu, keessa deebi'uun of eeggannoos

qorachuun dogongora sirreessuu ykn fooyeessuu jechuun kan kaa'e jiru yoo ta'u⁴². Hiikkaa kana irraa hubachuun kan dandaa'amus keessa deebiin dogongora raawwatameera jedhame sirreessuuf adeemsa waanta takkaa hujjetame tokko keessa deebi'un hujjechuu ta'uu isaa hubachuun ni dandaa'ama.

Qajeeltoon dhimmoota takkaa ilaalamani ilaachisee jiru akkuma boqonnaa tokkoffaa keessatti ilaalametti dhimmoonni takkaa mana murtiin ilaalamani jennaan yeroo lammataaf keessa deebi'amani ijoo walfakkaatu fi tokko ta'e irratti gareen tokko ta'aan gidduutti walfalmuun kan hin dandaa'amne ta'uu isaa kaa'amee jira, kanaaf dhimmi tokko garee walfalman gidduutti si'a lammata ilaalamee murtii argachuu hin danda'u sababiin isaas qajeeltoo dhimmoota murtiin xumura argataniiru jedhuun ni dhorkama.⁴³ Carraan manni murtii adeemsa kanaan otoo hin dhorkamin murtii kenne tokko ofii isaatii keessa deebi'ee ilaaluu danda'u keessa deebii murtii mana murtii murticha ykn ajajicha kenneen raawwatamu jedhamuun s.d.f.s keenya keewwata 6 jalatti ibsamee jira. Keewwata kana jalattis qajeeltoon kun **keessa deebii murtii (review of judgement)** jedhamee kan ibsamee jiru yeroo ta'u. Boqonnaa kana keessattis irra deebiin seera deemsa falmii hariiroo hawwaasaa keessatti maliif akka barbaachisee fi bu'aa inni busuu danda'u xiinxallee ilaalla.

Gara hiikkaa keessa deebiitti yeroo deebinu seerri deemsa falmii hariiroo hawwaasaa biiyya keenya keessa deebiin ykn "review of judgement" jechuun maal akka ta'e hiikkoo kallatiin kaa'uu baatu illee, akkamitti akka hojiirra ooluf i ulaagaalee akkamii akka of keessatti qabatu tareessuun hiika naannoo ykn waliigala kennee jira.

Bu'uruma kanaan keessa deebii murtii ykn "Review of Judgement" kan jedhamu kun maal jechuudha? gaaffii jedhuuf deebii kennuu yoo barbaadne, akkasumas hiikkaa isaa kallattii fi guutummaatti hubachuuf seerota biyyoota biro keessatti dhimmoonni keessa deebiin ilaalamani akkamitti akka ilaalamani fi adeemsi kun haala akkamitit beekamtii argate kan jedhu erga ilaalle booddee gara seera biiya keenyaatti deebinee seerri deemsa falmii keenya keessatti keessa deebiin murtii yaadota haguugee jiruufi hiikkoo kennee jiru kan seerota biyyoota ambaa waliin walbira qabuun cuunfinee ilaalla.

---

⁴² Black's Law Dictionary, 9th ed.

⁴³ S.d.f.h.kwt. 5(1)

Seera deemsa falmii hariiroo hawaasaa biyya Hindii kan madda seera deemsa falmii hariiroo hawaasa biyya keenyaati jedhamee tilmaamu yoo ilaalle, keewwata 114 (a fi B) jalatti keessa deebii ilaachisee qabiyyeen keewwatichaa kan armaan gadiiti:⁴⁴

Section 114 (a and B) – review – subject to as foresaid, any person considering himself aggrieved

- a. *By decree or order from which an appeal is allowed by this code, but from which no appeal has been preferred*
- b. *By a decree or order from which no appeal is allowed by this court*

Kan jedhu yeroo ta'u, qabiyyeen keewwata armaan oliitti kaa'amee qabatee jiru yoo ilaallu, dhimmoota ijoo sadii kan of keessatti qabatee jiru ta'uu isaati isaanis;

- Dhimmoota oliyynoon irratti heyyamame garuu oliyynoon irratti hin filatamne;
- Dhimmoota oliyynoon irratti hin heyyamamne:

Walumaa galatti ulaagaaleen keewwata kana jalatti dhimmoota tarreeffaman keessaa tokko ilaachisee abbaan dhimmaa komee qabatee jennaan keessa deebiidhaaf iyyachuun manni murtii dhimmicha ilaale akka keessa deebi'ee ilaaluuf gaafachuu kan dandaa'u ta'uu isaa ibsee kaa'ee jira.

Haaluma walfakkaataa ta'een Yaadni keewwata 114, s.d.f.h.h biyya Hindii jalatti haammataamee jiru kun seera deemsa falmii hariiroo hawwaasaa biyya Paakisataanii order XLVII jalatti haammataamee argama.⁴⁵

Yaadni kunis namni komii murtii ykn ajaja mana murtiin kenname irraa qabu, komee isaa ilaachisee manuma murtii dhimmicha ilaaletti odoo qajeeltoo dhimmichi takkaa murtiin xumura argateera (resjudicata) jedhuun hin daangeffamin iyyatee keessa deebifachuu fi manni

---

⁴⁴SDFHH Hindii, kewwata 114,1908

⁴⁵SDFHH Pakistani sakkuma seera adeemsa falmii kan biyya hindii irra deebii ilaachisee ulaalgalee fi adeemsa wal fakkaataa fi tokko ta'e kaa'ee jira.

murtii murticha kenes iyyannoolee akkasii kana keessumeessuun keessa deebi'ee ilaaluuf aangoo qabaachuu isaa yaadota agarsiisan of keessatti qaabatee jira.

Keessa deebii murtii ykn "review of judgments" jechuun adeemsa manni murtii ajaja yookiin murtii ofii kenne tokko iyyaannoo abbaa dhimmaan dhihaatu irratti hundaa'uun, ajaja ykn murtii kenne ofuma isaatii keessa deebi'ee akka ilaaluuf carraa kennudha.

Maanuwali Hojii Manni Murtii Waliigalaa Hindii ittiin geggeeffamuu fi qajeelfamu keessatti qajeelfamoota keessa deebii ilaalcisanii kaa'ee jiru keessaa tokko akkaataa hojiirra oolmaa keessa deebii ilaalcisee qajeeltoo kaa'ee jiru keessatti keessa deebiin hanga dandaa'ametti dhaddacha dhimmicha yeroo jalqabaatiif ilaalee murtii ykn ajaja komeen irratti ka'e kennen irra deebi'amee ilaalamuu akka qabaatu kan qajeelchu yoo ta'u⁴⁶, dugduubeen qajeeltoo kanaas maalif kan jedhu yoo ilaalle dhimmicha ilaalcise hundee irraa eegalee hubannoo fi beekumsa gahaa ta'e dhaddachi kun durumaa dhimmicha ilaala waan tureef ni qabaata jedhamee sababa tilmaamamuufidha.

Kanaafuu keessa deebiin maaliif barbaachise kan jedhu kana maanuwali Isaanii kana irraa yeroo sababa isaa xiinxallu, haqni duraan dhokatee darbe yeroo lammataa barbaadamuuf kan jedhu kun dhaddacha dhimmichaaf haaraa ta'een yoo ilaalamame irra caalaa dhaddacha hundee dhimmichaa jalqaba irraa eegalee keessa beekuun yoo ilaalamame carraa qulqullaa'ee argamuu qabaata kan jedhuun yoo ta'u, barbaacha haqaaf xiyyeefannoo kennamuu qabus kan jala sararee nutti agarsiisudha.

Keessa deebii ilaalcisee biyyoonni 'coman law' ta'aan ilaalcsha fi hubannaan kan warra 'civil law' irraa garaagarummaa ballaan jiraachuu yoo baate illee akkaataan hojiirra oolmaa isaa fi seera deemsa falmii Isaanii keessaatti itti haammatamee jiruu fi dhaddacha irratti hojiirra oolu garaagarummaa ni qabaata.⁴⁷ Muuxannoo biiya Ameerikaa jiru yeroo ilaallu dhimma keessa deebii murtii jedhamuun beekamu kana ilaalcisee seerri deemsa falmii Isaanii beekamtii kan kenneefii jiru yeroo ta'u hojiirra oolmaan keessa deebii biyya Ameerikaa kan 'koman law' waliin adeemu yoo ta'e illee "keessa deebiin maaliif barbaachise?" yaada jedhu hubachuuf akkasumas kallatiin hojiirra oolmaa biyya keenyaa gara fuulduraatti maal ta'uu qaba gaaffii

⁴⁶ Suprim court of India Practice and Procedure (handbook),3rd ed. Pp.16

⁴⁷ Sirnoonni seeraa lamaanuu keessa deebii barbaachisaa ta'u isaa fudhataniiru haa ta'u malee akkaataan itti isaan sirna deemsa falmii Isaanii fi seerota Isaanii keessatti beekamtii laatan garaagarummaa kan qabu waan ta'eefidha.

jedhuuf yaad ka'umsaa fi sababa dugduubee agarsiisuuf kan nu fayyadu waan ta'eef akka muuxannootti ilaaluun gaarii ta'a.

Seera deemsa falmii biyya Ameerikaa jalatti keessa deebiin haal walii gala ta'een akkaataa itti aanee jiru kanatti beekamtii argatee jira.

Seeri deemsa falmii hariiroo hawwaasaa biyya Ameerikaa kan Federaalaa keewwata 60 (b) murtii ykn ajaja jalaa bahuu ykn bilisa ta'uu ("relief from judgment") jechuun yaada keessa deebii wajjin tokko ta'ee jiru akka armaan gadiitti kaa'ee jira.

Rule 60 (b)- grounds for relief from a final judgment, order or proceedings.

On motion and jest ters, the court may reliev a party or its legal representative from judgment, order or proceedings for the following reasons:

1. *Mistake, inadvertence surprise or excusable neglect;*
2. *Newly discovered in evidence that, whith reasonable diligence, could not habe been discovered in time to mobe for a new treal rule 59 (b);*
3. *Froud (whether previously called intrinsic or extrinsic), misrepresentation or miscounduct by an opposing party;*

Keewwata kana irraas hubachuun kan dandaa'amu manni murtii murtii ykn ajaja duraan kenname kaasuudhaan dhimmichi akka keessa deebi'amlee ilaaluun danda'uf ulaagaalee kan tarreesse ta'uu isaati. Kanuma irraa ka'uun iyyannoон улаагаале dogongora, eegganno barbaachisaa ta'e gochuu dhaabu ykn hirraanfanna fudhatama qabu, ragaan haaraan yommuu argamu fi gowomsaa, fakkaatanii dhihaachuu ykn amala badaa garee falmamuu jiraachuu isaa agarsiisuun dhihaatee jennaan murtiin kenname ka'uu ka'u danda'u ta'uu isaa agarsiisa.

Manni murtii keessa deebii murtii yoo barbaachisaa ta'ee itti mul'ate ofii isaatiin yookiin iyyataa abbaa dhimmaa irraatti hundaa'uun heyyamuu kan danda'u ta'uu isaa kan kaa'amlee jiru yeroo ta'u sababoota keessa deebiin itti heyyamamuun danda'u ykn gaafatamuun danda'us:⁴⁸

- Murtiin juuriidhaan (jury) kenname tokko madaallii ragaa irratti rakkoo kan qabu ta'ee yoo mul'atu, jechuunis ragaan haala ifaafi madaallii caalmaa jiru mul'isuun gara tokkotti osoo madaallii kaasee jiruu, murtiin kenname gara ragaan deggeru dhiifamee gara gama biraan ragaan hin deggerreetiif kan murtaa'e yoo ta'e;

---

⁴⁸ Spencer A.Benjamin(2005),Acing Civil Pirocedure,Tomson/West,pp.197-198

- Ragaan haaraa ta'e erga murtiin kennamee booddee yoo argame, barbaacha ragaa kanaafis murtiin dura ifaajjiin barbaachisaa ta'e godhamee kan argamuu hin dandeenyefi otuu argamee mana murtiitti dhihaateera ta'ee murtii kennamee irraatti jijiirama fiduu kan danda'u yoo ta'efi;
- Juurii (jury) irratti dhiibbaan hin malle (undue influence) raawwateera yoo ta'e; Dhimmi murtiin irratti kenname ilaalchisee murtiin kenname ka'ee dubbichi akka dhimma haaraatti juurii (jury) haaraatti dhihaatee akka ilaalamu taha jechuun seerri deemsa falmii siivilii Ameerikaa kun ni ibsa.

Yaadonni seera deemsa falmii biyya Ameerkaa kan federaalaa keessatti kaa'amanii jiran kun kan agarsiisu dhimma barbaacha haqaa keessatti rakkoonwan uumamuu danda'aaniif furmaataa barbaachisaa ta'e kenuuf keessa deebii akka fala tokkootti seerri deemsa falmii isaanii kun erga kaa'ee jira, Kan adeemsa biyya Amerikaa kana irraa hubachuun dandaa'amu dhimma jallina dhugaafi haqaa (gross miscarriage of justice) waliin walqabatee ilaalchaafi ejjennoo isaan haqni jiru seera deemsa falmii sababeeffachuun dhokatee akka hin hafneef qaban kan agarsiisudha, innis dhimmoonii shakkisiisoofi qulqullaau qaban irra deebi'amee ilaalamuu akka qabuufi haqni jiru mul'achuu akka qabu kan ibsu dha.

Gara biyya keenyatti yeroo deebinu keessa deebii murtii ilaalchisee SDFHH keewwata 6 jala qabiyyee jiru yoo ilaalle; afaan Ingiliffaan

art. 6 – Review of judgments

(1) *Notwithstanding the provision of art. 5, any party considering himself aggrieved by a decree or order from which an appeal lies, but from which no appeal has been preferred, or by a decree or order from which no appeal lies, may, on payment of the prescribed court fee, apply for a review of judgment to the court which gave it where:*

- a. *Subsequently to the judgment he discovers new and important matter, such as forgery, perjury or bribery. Which after the exercise of due diligence, was not within his knowledge at the time of the giving of the judgment; and*

b. Had such matter been known at the time of the giving the judgment it would have materially affected the substance of the decree order the review of which a is sought.

Jechama keewwwata kanaa irraa hubachuun akkuma seerri deemsa falmii hariroo haawwaasaa keenya keessa deebii maalumma isaa kan ibsuu yaale, adeemsa manni murtii, murtii ykn ajaja kenne ittiin keessa deebi'ee ilaaluuf danda'u fi adeemsa iyyati itti dhiheeffatamu danda'u fi ulaalgaalee iyyati dhihaatu guutee dhihaachuu qabu tarreessuun ibsee jira.

Akkaataa keessa deebiin murtii seerota biyyoota biro fi seera deemsa falmii biyya keenyaa keessatti itti haammatamee jiru irraa kaanee keessa deebiin murtii adeemsa manni murtii itti murtii murteesse keessa deebi'ee ilaaluun murtii haaraa ta'e kennuu danda'u ta'uu isaa hubachuun ni dandaa'ama. Yaadotumaa kana irras xuqaalee ibsituu keessa deebii ta'an armaan gadii hubachuun ni dandaa'ama.

- Namni murtii ykn ajaja manni murtii kenne irraa komee qabu tokko dhimmicha manni murtii sun akka keessa deebi'ee ilaaluuf, sababa gahaa qabaatee jennaan iyyaachuuf mirga kan qabu ta'uu isaa
- Mirgi keessa deebiif iyyachuu mirga oliyyannoo fudhachuuf akka filannootti kan dhihaate ta'uu isaa. Kana jechunis abbaan dhimmaa komee isaa ilaachisee oliyyannoo fudhachuuf waanti isa dhorku kan hin jirre ta'uu isaa. Gaaffiin oliyyanno furmaata keessa deebiin argachuu malu ni argataa laata? Jedhu akkuma jirutti ta'ee jechuudha.
- Akka waliigalattii walfalmitoota tokko jidduutti dhimmi isaan irratti wal falman, al tokko mana murtiitti dhihaatee murtii xumuraa argatee jennaan manni murtii dhimma takkaa ilaalee irra deebi'ee hin ilaalu kan jedhu yoo ta'u, akka adeemsa addaatti iyyanni dhihaatu ulaagaalee seeraan keessa deebiif ka'amee jiru guutee jennaan, keessa deebiin ilaalamuu kan danda'u ta'uu isaa.⁴⁹

---

⁴⁹ The doctrine of resjudicata which means once an issue has been adjudicated by a court between parties, it cannot be relitigated between the parties concerning the same issue again, but as exception to this principle, the civil procedure has given us with the possibility of review of judgment when the court is satisfied that the required necessary criteria has been fulfilled by the applicants application.

2.2. KAAYYOO KEESSA DEEBII MURTII

Kaayyoon keessa deebii maalidha gaaffii jedhu deebisuuf duugda duubee seerichaa ilaaluun barbaachisaadha. Akkaataa tarreeffama seera deemsa falmii hariroo hawwaasaa keenyaa irratti hundaa'uuniifi keessa deebiin adeemsa dhimmoonni takkaa murtiin xumura argatan yeroo lammataa keessa deebi'amanii hin ilaalaman jedhuuf akka adeemsa addaatti (exception) kan dhihaate ta'uu isaa irraa yaadni hubatamu;

- a. Qajeeltoon isaa dhimmoonni takkaa xumura argatan lammata ilaalamuu kan hin qabne ta'uu isaa;
- b. Rakkoon yeroo jiraatu akka adeemsa addaatti dhimmoonni xumura argatan manuma murtii murtii jalqabaa kenneen keessa deebi'amanii ilaalamuu kan dandaa'an ta'uu isaa hubachuun ni dandaa'ama.

Manni murtii tokko hojii sadarkaa mana murtii jalaatti ykn mana murtii dhimmicha sadarkaa duraatti ilaaletti wantoota dirqama furamuu ilaalamuu qaban jechuun seerri deemsa falmii wantoota tarreessee kaa'e ni jira. Dhimmoota sadarkaa mana murtii kanaatti qulqullaa'uu qaban fi adeemsota deemamuu qaban jedhamuun tarreeffaman kanneen akkaata seerichaa ykn adeemsichaatti otoo hin hordofamin kan hafan yoo ta'e furmaanni dursee kaa'amee jiru ni jira innis abbaan dhimmaa murtii fi ajaja kenname ilaalchisee oliyyachuun mana murtii sadarkaa itti aanutti dhimma isaa dhageessifachuu kan danda'u yommuu ta'u, dhimmoota hunda ilaalchisee komee qabu hunda abbaan dhimmaa mana murtii sadarkaa itti aanutti komee isaa dhageessifachuu qaba kan jennu yoo ta'e haqa barbaacha irratti dhiibbaa fiduu isaa kan hafu miti. Rakkoon jiraachuu danda'u rakkoo akkamiiti kan jedhuuf rakkoo jallina haqaa jalqaba manni murtii mirkaneessuuf ka'e kan hambisu ta'uun isaa beekamaadha.

Keessa deebiin murtii dhimmoota ol iyyaannoон irratti fudhatamuu danda'ufi hin dandeenyе kan of keessatti qabatee jiru waan ta'eef, gabaabaadhumatti kaayyoon ykn barbaachisummaа irra deebii maal isa jedhu deebisuuf ykn irra deebiin maaliif barbaachise isaa jedhuuf sababoota armaan gadii tarreessuu dandeenyę:

- a. Baasi fi Joormaa hir'isuuf;***

Abbaan dhimmaa dhimmoota oliyyaannoон irrati fudhachuu danda'u ilaalchisee ulaagaalee keessa deebiidhaaf s.d.f.s keessatti kaa'amee jiru guutee jennaan keessa deebiin akka

ilaalamuuuf iyyachuun kan dandaa'amu ta'uu isaa hubachuun ni dandaa'ama. Kanaaf dhimmoota oliyyannoон irratti fudhatamuу dandaa'an ilaachisee baasii fi joormaa guddaa baasuun mana murtii oliyyannoо dhagahu dhaquu irra, mana murtii dhimmicha sirriitti keessa beeku biratti abbootiin dhimmaa baasii fi joormaa adda ta'eef odoо hin saaxilamin dhimma isaanii dhiheeffachuun murtiin kennname akka keessa deebi'amee ilaalamee rakkoon jedhame furmaata argatu kan gargaaru waan ta'eef abbootii dhimmaa baasi oliyyannoо dhaquu irraa hambiseera jechuun waan dandaa'amuufidha.

b. Kaayyo fi ergama mana murtii galmaan gahuuf;

Manni murtii akka qaama mootumma tokkotti dirqama heera biyyattiitiin kennameef qaba, dirqama kana keessaa tokko olaantummaa seeraa mirkaneessuu fi haqa baasuudha, kanaaf dhimmoota komeen irratti kaa'u ilaachisee manni murtii komeewwan kana furuuf tooftaalee garaa garaa faayyadama, tooftaalee kana keessaas oliyyannoо, keessa deebii murtii fi kkf ta'uu ni dandaa'a. Dhimmoota komee abbaa dhimmaa kaasuu dandaa'anii fi carraa biroo argachuu hin dandeenye keessaa tokko dhimmoota oliyyannoон irratti fudhatamuу hin dandeenyedha. Dhimmoota akkasii ilaachisee dhugaa fi haqni isaanii dhokatee akka hin hafne fi olaantummaan seeraa otoo hin mirkanaa'in akka bira hin darbamneef waan barbaadamuuf, akkasumas haqni manni murtii dhugoomsuuf ka'e otoo galma hin gahin akka hin hafneef (to prevent gross miscarriage of justice) keessa deebi'amaniif akka ilaalamaniif keessa deebiin carraa kennaaf. Imaammata mootummaa keessaa tokko hojimaata badaa balleessuu fi hojimaata gaarii baballisudha, Manii Murtiis akka qaama mootummaa tokkootti hojii isaa idilee keessatti dhimmoonni ragaalee fi hojimaata badaa buu'ura godhachuun mana murtiitti dhihaatanii murtii ykn ajaja argatan haguuggii seera adeemsa falmii bu'uurefachuudhan qofa akka sirrii fi dhugaa ta'aniitti fudhatama argatanii akka hin hafne gochuufidha. keessa deebi'anii akka ilaalamaniif ta'uun isaanii dirqama kana manni murtii akka bahuuf ni gargaara.

c. Haqa baasuu;

Murtii ragaa sobaa fi hojimaata badaa biro irratti hundaa'uun argame ilaachisee oliyyannoон yommu irratti fudhatamee jedhu, manni murtii oliyyannoо dhaga'u dhimma oliyyannoон irratti fudhatamee ilaachisee carraan itti ragaa mana murtii jalaatti dhagaahame irra deebi'ee dhagahuun dhugaa dhokate yookiin ragaa soba jedhame sana qulqulleeffachuu danda'u akka

qajeeltootti hin jiru; akka adeemsa addaatti yoo ta'e malee. Dabalees manni murtii oliyyannoo dhagahu ragaa mana murtii jalaatti dhagahame kana galmee keessaa qorachuun murtii kenu malee carraan itti ragaa haaraa dhagahuun murtii kennanis baayyee dhiphaadha kanaaf haqni dhokate jedhame mana murtii dhimmicha takkaa ilaalee murtii kenneen yoo keessa deebi'ame caalaa dhugaaniifi haqni dhokate bahuu dandaa'a yaada jedhu bu'uureffachuun yoo ta'u sababiin isaas manni murtii kuni dhimmicha jalqabaa irraa eegalee kan beeku waan ta'eefidha.

2.3. DAANGAA YOOKIIN HAGUUGGII KEESSA DEEBIIN MURTII

Hojiirra oolmaan keessa deebii yeroo ilaallu dhimmi kun akka adeemsa addaatti kan dhihaate (as exception to the general principle to resjudicata) ta'uun isaa yaadatamuu qaba, Sababa dhimmi kun akka addaatti dhihaateefis walfalmitoota keessa kan ulaagaalee s.d.f.s kwt 6 jala kaa'amee jiru qaban qofatu fayyadamtoota carraa keewwata kanaa ta'uu dandaa'a malee hundatu akka adeemsalee seera deemsa falmii biroo iyyachuuf danda'a jechuu akka hin taane hubachiisuun barbaadameeti.

SDFHH Itiyoophiyaa keewwata 6(1) jalatti tumaan keessa deebii murtii fi ajaja ilaachisee tumamee jiru kan afaan Amariffaa akkuma inni jirutti yoo ilaalle;

1. **ከዢ.ኔ በለይ በለው ቅጥር የተነገረው ድንጋጌ እንደተመዘገብ ሆኖ ማናድውም ስው. ይግባኝ ለቅርቡበት የምክል ፍርድ ወይም ወሳኑ ወይም ተኩባዋ ላይ ቁልታውን ከማስማቅ በፍት ወይም ይግባኝ ለማቅረብ ያልተፈቀደበትን ፍርድ ወይም ወሳኑ ወይም ተኩባዋ በለጥበት ከነሱ ቅጥሉ በተሰጠት የሚከናወቶ ፍርድን ለፈጸም ወይም ተኩባዋን ወሳኑውን ወይም ወሳኑውን ለሰጠው ፍርድ በት·የተመስማትን ይችነት·በመከራል አበቱታውን ማቅረብ ይችላል**

Tumaadhuma kana afaan ingiliffaan yoo ulaallu;

Art. 6.- *Review of judgments*

1. Notwithstanding the provisions of Art. 5, any party considering himself aggrieved by a decree or order from which an appeal lies, but from which no appeal has been preferred, or by a decree or order from which no appeal lies, may, on payment of the prescribed court fee, apply for a review of judgment to the court which gave it where:

Dursinee keewwata kana jalatti ulaagaalee biro tarreffamaan caqasamanii jiranitti odo hin darbin, haguuggii keewwata kanaa dhimmoota oliyyannoон irratti fudhatame ni dabalatamoo? hin dabalatu? gaaffi jedhu adda baafnee ilaaluunii fi xiinxaaluun deebii itti kennuun barbaachisaadha.

Keessa deebii murtii ilaachisee gaaffiin kun kan akka ijootti ka'uu fi manneen murtii keenya keessattis ejjennoon garaagaraa irratti mula'achaa kan jiru waan ta'eef dhimma ulaagalee tarreffaman biroo dura deebiin itti kennamuu fi kallaatiin gara fuulduraa kaawamuu kanqabudha. Keewwata kana jalatti dhimmoonni ol iyyaannoон irratti fudhatamanii jedhan irra deebiin haammatamanii eerga oliyyannoон ilaalamree booddee ni ilaalamu moo hin ilaalamani? Kan jedhuf, gaaffii kana ilaachisees yaadotaa fi barmaatilee manneen murtii keenya keessatti ittiin hojjetamaa jiran cuunfuun ilaaluun gama hundaanuu falmilee ka'an xiinxaluun yaada walfakkaataa kallatti gara fuulduraa agarsiisu tokko qabchuun barbaachisaadha.

Barreffama keewwata kanaa qofa irraati hundaa'uun yaadni hubachuun dandaa'amuu, dugduubee seerichaa odo ilaalcha keessa hin galchin⁵⁰, dhimmoonni fudhatama argatan "**....ajajaaleefi murtiilee oliyyannoон irratti fudhatamuu danda'u, ajajaalee fi murtiilee oliyyaannoо fudhachuun irratti hin filatamne, ajajaaleefi murtiilee oliyyaannoо irratti fudhachuun hin dandaa'amne .....**" Kan jedhu ta'uun isaa kan hubatamuu danda'u dha. Keewwatuma kana afaan Ingiliffaas "... but, from which no appeal has been preferred ..." kan jedhu yero ta'u, waraabbii afaan Amaaraa gaalee kanaa yommuu ilaallu "ቅዴታውን አቅርብ ካማሳማቸውን በፍት" kan jedhu yero ta'u jechama gaaleewwan kana irraa ka'uun kan hubachuun dandaa'au dhimmoota oliyyannoон irratti fudhataman ilaachisee hiikoof kan saaxilame fakkaata. Yaadonni gaalee kana ilaachisanii ka'uun dandaa'anis gaaleen kun dhiimoota oliyyannoон irratti fudhatamnaan kan haaguugumoo hin haguugnedh kan jedhu yero tahu.

Barreffama isaa qofa irratti hundaa'uun waraabbii afaan Amaaraa fi Ingiliffaa gidduu garaagarummaan kan jiru fakkaata kunis inni Ingiliiffaa from which no appeal has been preefered kan jedhuu oliyyannoон akka filannootti kan dhihaatee fi oliyyaannoон kan irratti hin filatamne kan jedhu kan agarsiisu fi dhimmoota oliyyannoон irratti fudhatamuu dandaa'an sirriitti

---

⁵⁰ literary reading of the article without any back ground and taking in to considerations any other Filiations/ considerations.

agarsiisuuf kan taa'edha malee dhimmoota oliyyannoон irratti fudhataman ilaachisee hin haguugu yaada jedhu hin qabu. Kan afaan Amaaraa yoo ilaallu ammo “ቅዴታውን አቅርብ ከማስማት ቤናት” kan jedhu kun oliyyannoo isaa otuu hin dhaageessifatin dura kan jedhu yeroo ta'u oliyyannoон irratti fudhatameera tanaan kan dhorku fakkaata. Waraabbiin afaan Amaaraa waraabbii afaan Ingiliiffaa irraatti aangoo kan qabu jedhamuun isaa akkuma jirutti ta'ee seerichi hikkoof kan saaxilame ta'uun isaa hubatamuun kan irra jiraatudha. Sababiin isaas raawwanaan seera kana dhimmoota oliyyannoон ilaalamian kan keessa hanbisu yoo ta'e sababni oliyyannoон irratti fudhatamu murtii kenname komachuun yoo ta'u manni murtii komee kana kan ilaalus bu'uura ragoolee mana murtii jalaatti dhagaahamanii fi falmilee geggeeffaman irratti hundaa'uun dogongora manni murtii jalaa dhimmicha ilaachisee madaallii ragaa fi sababeeffanna murtii (judgment reasoning) murtii irratti raawwate qabiyee galmichaa waliin walbira qabee xiinxaluun ta'uun isaa kan falmsiisu miti. Keessa deebii ilaachisee garuu komeen ka'u ragoolee manni murtii irratti hundaa'ee bu'uuraan dogongora s.d.f.s.kwt 6 jalatti tarreeffaaman kan qabanii fi hojimaatni badaan kan jiru ta'uu isaa ibsachuun murtiin irratti hundaa'ee kennamuu kan hin malle ta'uu isaa bu'uureffachuun ragoolee haaraa kan dhiheeffachaa jiru waan ta'eef dhimmoonni akkasii mana murtii jalaatti yoo ilaalamaniin furmaanni itti kennameen ala sadarkaa oliyyannootti furmaata kan argatan waan hin taaneefidha.

Walumatti qabaatti kaayyoo keewwata kanaa irraa kaanee dhimmoonni oliyyannoон irratti fudhataman keessa deebiin ilaalamuu hin qaban jenna yoo ta'e yaada kaayyoон seera deemsa falmii qabatee ka'e haqa baasuu jedhame waliin kan wal hin simne ta'uu irra daarbee gochaalee seeraan alaa sirna deemsa falmii dawoo godhachuun seerummaa akka aragataniif karaa kan saaqu ta'uun isaa dagatamuu hin qabu.

Raawwii keewwata kana waliin walqabtee gaaffiin ka'u manneen murtii keenya keessatti gaalee ‘from which no appeal has been preeferred’ ykn “ቅዴታውን አቅርብ ከማስማት ቤናት” kan jedhu kana ilaalechisee hojjirra oolmaan isaa maal fakkaata kan jedhu yoo ta'u, dhimmoottaa fi xiinxala armaan gaditti dhihaatan irraa akka hubachuun dandaa'amutti gaalee kana ilaachisee manneen murtii keenya keessa ejjeennoon lama jiraachuun isaa hubachuun ni dandaa'ama. Ejjennooleen kunniinis akkaataa armaan gadiitti ilaaluuf yaalla;

Eijennoon jalqabaa jiru bu'uura barreeffama keewwatichaa irratti hindaa'uun dhimmoota oliyynnoon irratti fudhatame keessa deebiidhaan ilaaluun hin dandaa'amu jechuun s.d.f.s keewwata 6(1) (A) caqasuuudhaan dhimma oliyynnoon irratti hin filatamne jechuun erga oliyynnoon irratti fudhatamee keessa deebiidhaan ilaalamuu hin danda'u yaada jedhu calaqqisiisuuf kan kaa'amedha jechuun ibsu. Kanas kan hubachuun dandaa'amu keewata 6(1) (A) kana faalleessinee yoo dubbifne (accontarario reading of the article) dhimma oliyynnoon irratti hin filatamne jechuun oliyynnoo irratti fudhatameera taanaan keessa deebii murtiif dhihaachuu hin danda'u yaada jedhu kan of keessatti qabate ta'uu isaati. Dabalees, keewwatuma kana waaraabbii isaa afaan Ingiliffaa irratti jechi afaan ingiliffaan '**but**' jedhuu jechi yookiin gaaleen yookiin yaadni itti aane dhufu faallaa hima ykn jecha ykn gaalee isa duraan jiruu kan adeemamu ta'uu isaa agarsiisuun kan gale waan ta'eef ittii aane kan dhufu 'from which no appeal has been preferred' kunis yoo garagalfamu oliyynnoon fudhachuun gochaa raawwatamuun hin qabne ta'uu isaa kan agarsiisudha. Kana jechuunis dhimmoota oliyynnoon irratti fudhataman ilaalchisee haguuggii keewwata kanaa jala kan hin oolle ta'uu isaa agarsiisa jechuun ejjennoo garee kana ibsu. Kana ilaalchisee dhimmoota dhihaatan yeroo ilaallu dhimma 9ffaa armaan gaditti xiinxalame irratti sadarkaa manni murtii duraa fi oliyannotti keessa deebiif iyyata dhihaate ilaalchisee dhimmichi takkaa oliyynnoon irratti fudhatameera waan ta'ef keessa deebiin akka ilaalamuuuf iyyachuun hin dandaa'amu jechuudhaan iyyata dhihaate kufaa godhameera, kun kan calaqqisuusu ejjennoo dhimmoonni oliyynnoon irratti fudhataman keessa deebiidhaan ilaalamuu hin dandaa'an jedhu manneen murtii keenya tokko tokko qabatanii kan jiran ta'uu isaa calaqqisiisa.

Qabxii marii

- 1. S.d.f.s keewwanni 6 oliyyaannoo fudhatamee jennaan keessa deebiin mana murtii jalaatti iyyachuun hin dandaa'amu yaada jedhu kan of keessatti qabatee jirudha jettuu?
Maaliif? **ቍራታውን ከማስማት በፍት** ykn from which no appeal has been preferred jechuu jechuun maal jechuudha?**
- 2. Kaayyoon oliyynnoo fi keessa deebii waliin wal bira qabuun dhimmoonni oliyynnoon**

irratti fudhataman ilaalcissee oliyyannoona kaayyoo keessa deebii galmaan gahuu ni dandaa'a jettanii yaadduu? Maaliif?

Dhimmoota oliyyannoona irratti fudhatamae ilaalcissee qabatamaan muuxanno isini akka mana murtii keessaniitti qabdan maal fakkaata? Mudannoo qabdan kaasuun irratti mari'adhaa.

Dhimma 9ffaa

Dhimmi kun Mana Murtii Waliigala Federaalaati lakkofsa galmee 16624 ta'e irraatti oliyyattuu Aadde Ijigaayyehu Tashoomee fi eegduu Iteneesh Baqalee Aadde Itaagenyi Zanabee jidduutti falmii geggeeffame irratti murtii dhaddachi ijibaata kenne yoo ta'u cuunfaan dhimmichaas;⁵¹ Dhiimmichi kan eegale Mana Murtii Federaala sadarkaa tokkoffaatti yoo ta'u, dhimmi isaas dhaamoo inni du'e Loltuu Baqalee Makuriyaa jedhamu dhiisee du'e ilaalcissee falmii dhugummaa dhaamoo kanaa irratti ka'e furuuf mallattoo abbaa dhaamoo dhaammatee qulqulleessuuf Kutaa Qoranna Teeknikaa Poolisiitti ergamee mallatoon dhaamoo irra jiru mallattoo dhaammataa ta'uun isaa mirkanaa'ee murtiinis kanuma irratti hundaa'uun kennameera. Murtii kenname irrattis hanga dhumaatti oliyyanno irratti fudhatamee murtiin mana murtii jalaa hin komachiisu jadhamee cimeera. Kana booddee iyyattuun amma kun dhamoon kutaa teeknikaa poolisiitti ergamee qoratame dhaamoo isa sirri osoo hin ta'in dhaamoo garabiraa kan sobaan qophaa'edha waan ta'eef bu'uura s.d.f.s keewwata 6(1)tiin murtiin manni murtii kenne keessa naaf haa deebi'amu jechuun iyyateetti. Manni murtii jalaas dhimmicha irratti oliyyannoona kan irratti fudhatame waan ta'eef keessa deebiin murtichi ilaalamuu hin danda'u jechuun iyyanno dhihaate kufaa gedheera. Manni murtii oliyyanno dhagagus murtii mana murtii jalaa kana cimseera Dhaddachi Ijibbaatas keessa deebiif iyyachuun kan dandaa'amu oliyyanno otoo hin fudhatin dura jechuun murtiin manni murtii jalaa dogongora seeraa hin qabu jechuun murteessaniiru.

Ejjennoon lammaaffaan manneen murtii keenya keessatti mullatu ittiinis hojjetmaa jiru, s.d.f.s keewwata 6 jala yaadonni jiran hundi isaanii gargar qoqqoodamanii qofa qofaa isaanii osoo hin

⁵¹ Murtii mana murtii Waliigala Federaala Dhaddacha Ijibaataa, Jildii 2, fuula 53.

taane akka kaayyoo tokko galmaan gahuuf dhaabbataniitti idoo tokkoti cuunfamanii ergaa wal simu kan dabarsuuf tumaman ta'uu isaanii irraa kan ka'e akka walitti qabaatti ilaalamuu qabu jechuudhaan, dhimmoonii oliyyannoон irratti fudhatamanis hanga ulaagalee biroo keewwatichi gaafatu guutanii argamaniitti keessa deebiidhaan ilaalamuuuf waanti isaan dhorku hin jiru jechudhaan akka itti aanee jirutti ejjennoo isaanii ibsu.

keewwata kana irraa hubachuun kan dandaa'amu akka barreffama isaatti jalqaba irratti dhimmi tokko ilaachisee keessa deebiidhaan iyyachuudhaaf, dhimma oliyyaannoo irratti fudhatamuu danda'u taanaan oliyyannoон kan irratti fudhatame taanaan ilaaluun hin dandaa'amu kan ifaatti jedhu odoо hin taane, s.d.f.s keenya waraabbiin afaan Ingiliffaa isaa ol iyyannoон irratti fudhatamuuf hin filatamne (**from which no appeal has been preeferred**) kan jedhu dha, seerichas yeroo ilaallu dhimmoonni ol iyyannoон irratti fudhataman irratti keessa deebii murtiif bu'uura keewwata 6'n iyyanni yoo dhihaate fudhatama hin argatu waan jedhu hin fakkaatu, sababiin isaas jalqabuma irraa kaasee kwt. 6 kaayyoон barbaachiseef dhimmoonni dogongoroota bu'uura kwt 6n tarreefaman qaban jallina haqaa fiduu dandaa'an akka srrataniif ta'uun isaa kan hubatamudha, kanaafuu sababni dhimmoota oliyyannoон irratti fudhataman keessa deebii jalaa bilisa jedhuu danda'u hin jiru jechuudha, dabalataanis sababa oliyyannoон irratti filatameef jedhamee ilaalamuu hin danda'u ijoo jedhu ibsuuf jedhamee kan kaa'ame hin fakkaatu. Dhimmoota oliyyannoон irratti fudhataman keessa deebiin ilaalamuu hin dandaa'an kan jennu yoo ta'e kaayyoo keessa deebiin murtii seera deemsa falmii keenya keessatti haamatameef galmaan gahuuf kan hin dandeenye ta'uu caalaa dhimmoonni rakkolee tarreefaman jiran qaban haguuggii seera deemsa falmiin haqni isaan keessa jiru dhokaatee akka hafu taasisuuf caarraa kan kennu ta'uu isaa illee dabalanii ni ibsu.

Ejjennoo kana ilaachisee Manni Murtii Waliigala Federaalaatti Dhaddachi Ijibbaata murtii laataniin s.d.f.s keewwata 6'n keessa deebiin oliyyannoон erga fudhatamee booddees ni dandaa'ama jechuun hiikkoo laataniiru, isaanis dhimmi oliyyannoон irratti gaafatame ulaagaalee keessa deebii murtiif iyyachuuf barbaachisoo ta'an warren kaan kan keewwata jaha kana jala jiru guutee argamee jennaan keessa deebii murtiif iyyachuu nama hin dhorku jechuun ibsaniiru.

Dhimma 10ffaa

Dhimma Mana Murtii Walii Gala Federaalaa Dhaddacha Ijibaataatti keessummeessame galmee
Mana Murtii Waliigala Federaalaa Dhaddacha Ijibbaataa lakoofsa galmee 43821 ta'e irratti
walfalmitoota Aadde Tirhas Fisaye fi Aadde Zanabech Barrihun judduutti geggeefame laalchisee cuunfaan dhimmichaa akka itti aanee jirutti dhihaateera,⁵²

Abbummaa ijoolle naaf haa mirkanaa'u jechuun himattuun jala /oliyyattuun ammaa/himannoo Mana Murtii Olaanaa Godina Arsii Lixaatti dhiheeffatte irratii manni murtichaas garee lamaan walfalmisiuun, ragaa barreeffamaa dhihaate irratti hundaa'uun abbummaa mirkaneessuun murtii laateera. Murtii kenname kanas komachuun hanga dhumaatti (hangi Mana Murtii Waliigala Federaalaa Dhaddacha Ijjibaatatti) ol'iyyannoo irratti fudhatteetti, sadarkaa oliyyaannoottis murtiin mana murtii jala hin komachiisu jedhamee murtiin jala cimeera, haa ta'u malee iyyattuun kun mana murtii murtiin jalqaba itti kennametti deebi'uun, ragaan barreeffamaa manni murtii kun irratti hundaa'ee abbummaa mirkaneessuun murteesse ragaa barreeffamaa sobaa (forged document) waan ta'eef murtiin bu'uura s.d.f.s keewwata 6tiin keessa deebi'amee naaf haa ilaalamu jechuun iyyannoo keessa deebii murtiif dhiheeffatteetti, manni murtii jalaas dhimmichi ol iyyannoodhaan kan ilaalamo waan ta'eef keessa deebiin itti gaafatamuu hin danda'u jechuun keewwatumma kana muraa tokko caqasuun iyyannoo dhihaate kufaa godheera, Manni Murtii Waliigala Oromiyaas sababa walfakkaataa caqasuun oliyyannoo kufaa gochuun murtii jala cimseera.

Murtii laatame kana komachuudhaanis iyyattuun iyyata ishee Mana Murtii Waliigala Federaalaa Dhaddacha Ijibbaataatti dhiheeffatteeti, manni murtii kunis, iyyannoo dhihaateef deebii kenuuf, dursinee s.d.f.s keewwata 6 tti hiika kenuun barbaachisaadha jechuun, keewwata jaha jalatti keessa deebii murtiif jecha iyyaanno dhihaatu keessatti dhimmoonni oliyyannoona ilaalaman ni haammata moo hin haammatu yaada jedhu ilaalchisee hiikkoon keewwata xiqqaa (1)tti kennamuu qabu qofaatti osoo hin taane, keewwata 6(1)(A) fi (B) walitti qabuuun dubbisuun kaayyoo keewwatichi barbaachiseef hubachuun hiikamuu qaba jechuun kaa'aniiru, kaayyoon keewwata kanaas keewwata xiqqaa kana lamaan yeroo walitti qabnee dubbisnu kan hubachuun dandaa'amu ragaa bu'aa **soba, gowomsaa, sossobba fi yakoota biroo ta'e** irratti hundaa'uun murtii ykn ajajni kennamee fi yeroo murtii ykn ajajni sun kennamu rakkoo akkanaa

---

⁵² Murtii mana murtii Waliigala Federaalaa Dhaddacha Ijibaataa, Jildii 9, fuula 295.

qabachuu isaanii bira gaahamuun hin dandaa'amne, sababa otoo oliyyannoон hin fudhatamin dura keessa deebiin murtii hin gaafatamne qofaaf jecha, gochi seera darbuu kun itti fufuun dhokatee hafuu kan hin qabaannee fi keessa deebi'amee dhugaan ykn haqni dhokate mul'achuu kan qabu ta'uun isaa ni hubatama jedhaniiru, darbees falmiin kan barbaachiseef dhugaa baasuuf yoo ta'u, dhugaan argame kun ammo irratti hundaa'amee murtii haqaa akka kennamuuf waan ta'eef sababa dhimmi oliyyannoон irratti fudhatameef jecha waanti seeraan alaa kun fudhatama seeraa argachuun golgaa seeraa argatee akka dhugaatti ilaalamee bira darbamuun isaa kaayyoo keewwata kanaa waliin kan wal hin simne waan ta'eef, iyyannoон keessa deebiif dhihaate kun kufaa ta'uu hin qabu, keessa deebi'amee ilaalamuu qaba jechuudhaan hiikkoo laatanii jiru.

Gaaffii marii

- 1. Eijennoo dhaddacha ijibaataa dhimma 10ffaa keessatti ibsame kana keewwata 6 (1) waliin walibira qabdani yeroo ilaaltan hiikkoo seeraati jedhamee fudhatamuun ni dandaa'ama jettuu? Maliif?**
- 2. Akka ogeessa seeraa tokkootti dhimmoota oliyyannoон hanga xumuraatti erga irratti fudhatamee booddee sababooni keessa deebiif bu'uura ta'uu dandaa'an dhokatanii turan yoo argaman ilaachisee maal ta'uu qabu jettu? Dhimma tokkoffaa armaan oliin wal bira qabaa mari'adhaa.**
- 3. Qabatamaatti hojirra oolmaan keewwata kanaa mana murtii keessan keessattiakkam akka ta'e kaasuudhaan dhiimmoota qabatamaa isin mudate kaasuun irratti mari'adha.**
- 4. Eijennoo lammaaffaa fi murtii Manni Murtii sadarkaa tokkooffaa dhimma 10ffaa armaan olii keessatti kenne ilaachisee hojirratti bu'aa fi rakkoo inni fiduu danda'u maal jettani yaaddu? Qabatamaan dhimmoota kaasuun irratti mari'adha.**

Walumaa galatti kallatiidhaan seera deemsa falmii keenya yoo ilaale dhimmoota ol iyyannoон irratti fudhataman keessa deebiidhaan kan hin haguugamne ta'uu isaanii ibsuudhaan s.d.f.s keewwata 6(1) jalatti waanti kaa'ame jiru falmisiisaadha jechuun rakkisaadha, haata'u malee

gama biraatiin yeroo ilaallu barbaachisummaa seera deemsa falmii fi kaayyoo seerichi barbaachiseef jedhamuun ka'amee jiruun walbira qabnee yoo ilaallu dhimmoota oliyyannoон irratti fudhataman ilaachisee keessa deebiin heyyamamuun hin qabu kan jennu yoo ta'e, bu'aa keewwatni kun kennuu fi kaayyoo keewwatni kun barbaachiseef jechuudhaan armaan olitti mata duree kaayyoo keessa deebii jedhu jalatti ilaalle galmaan gahuun keenya kan nama shakkisiisu ta'a, dabalees dhimmi tokko sababa ol iyyanno irratti fudhatameef qofa keessa deebii jalaa bilisa yoo jenna ta'e, keessa deebiidhaan kan qulqulla'an wantoonni sobaan, gowwomsaadhaan, sossobbaanii fi yakkaan qophaa'anii dhihaatanii murtiin irratti hundaa'uun kennamee oliyyannooodhaan bira gaahamuun hin dandaa'amne dhugoomsinee seera qabeessa goonee dabarra jechuudha. Kana jechuunis manni murtii hangam dhugaa fi haqa baasuuf hojjetaa jira kan jedhu gaaffii hojii mana murtii irratti kan kaasisu ta'uu isaa caalaa manni murtii ofii isaatti wantoota dhihaataniif dhugummaa isaanii madaaluu irratti gaaffii irratti kaasu kan danda'u qaaawwaa uumuu ni dandaa'a.

Dhiimmota akkasii kana carraa isaan qaban mana murtii oliyyannoо irratti iyyaannoо keessa deebii isaanii akka sababa oliyyannootti akka dhiheeffatan kan jennu yoo ta'e, adeemsi oliyyaanno dhimmoota kanaaf haala mijataa kaa'ee jiru hin qabu. Kana jechuun ammoo manni murtii ol iyyannoо dhagahu daangaa seeraan irra kaa'amee jiru irraan kan ka'e akka mana murtii jalaatti ijoo dhimmoota hunda keessa seenuun gadi fageenyaan keessummeessuun ijoo hunda dhaga'e kan falmisiisu waan hin taaneef qaawwaa kanatti fayyadamuun carraan gochoonni seeraan ala taa'an seeran fudhatama argatanii akka darban taasisa jechuudha. Sababa daangaa wantoota abbaan dhimmaa kaasuufi ragaa sadarkaa oliyyannootti dhageessifachuuf sababa gahaafi amansiisaa barbaachisa seerichi jedhee jiruuf, manni murtii oliyyannoо dhagahu wantoota hunda bira gahuun hin danda'u, ykn sadarkaa ol iyyannoorratti akka mirgaatti ragas ta'e falmii haaraa yeroo hunda dhiheeffachuun waan hin dandaa'amneef ijoo falmii hunda bira gaahuun furmaata laachun hin danda'amuu, dhimmoonni oliyyanoон yeroo ilaalamman manni murtii oliyyannoо dhagahu sagalee ragootaafi barreeffamoota galmee keessa jiran irratti hundaa'a murtii kennu malee hala addaa yoo ta'en ala wantoota haaraa

dabalachuun akka adeemsatti kan qabame miti waan ta'eefidha.⁵³ Dhimmoota akka kanaan sadarkaa oliyannootti odoo hin qulqullaa'in hafan ilaachisee adeemsi dhimmi erga oliyannoorn irratti fudhatamee booddee keessa deebiidhaan ilaalamuu hin qabu jedhu kun jal'ina haqaaf (gross miscarege of justice) haguuggii ta'uu kan danda'u waan ta'eef yoo keessa deebi'amme ilaalamo dhimma haqaafis ta'ee, hawwaasa biratti amantaa uummataa horachuuf manni murtii hojii hojjechaa jiruu keessatti bu'a qabeessa ta'a.

1.4. KEESSA DEEBII MURTIIFF ULAAGAALEE BARBAACHISAN

Bu'uura s.d.f.s kwt. 6tiin keessa deebiif abbaan dhimmaa iyyata dhiheeffatu tokko dhimma isaa ilaachisee iyyanno isaa dhiheeffachuu kan danda'u sababoota iyyannoof sababa ta'u ni danda'u jedhamuun keewwata kan jalatti tarreeffaman keessaa tokko dhimmi isaa guutee yoo argame qofa iyyanoo isaa dhiheeffachuu fi iyyanno dhihaates manni murtii fudhateefii ilaaluu dandaa'a waan ta'eef, ulaagaalee ykn sababoota tarreeffaman kana tokko tokkoon ilaaluun barbaachisaadha.

a. Ragaan haraan argamuu

Bu'uura s.d.f.s kwt. 6 tiin namni iyyanoo keessa deebiif dheeheeffachuu barbaadu tokko sababoota inni kaasuu danda'u keessaa tokko ragaa haaraa argachuun isaati. Ragaa haraa jechuunis dhimma keessa deebiif iyyachuun barbaadame ilaachisee iyyataan murtiin kennamuun dura ragaa amma qabatee dhihaate kana argachuun kan hin dandeenyne ta'uu isaa fi beekumsaa isaan ala kan ture ta'uu isaa mana murtii hubachiisuu danda'u qaba.⁵⁴ Ragaan dhihaate kun duraan kan hin dhihaannee fi jiraachuun isaa kan hin beekamne ta'uutu irra jira jechuudha.

Ragaan haaraan dhihaatu kunis haara ta'uu isaa qofatu ilaalamo osoo hin ta'in ijoo ragaan haraa dhihaatu kun mirkaneessuu qabu keewwanni kun tarreessuun kaa'e jira, ijowan ragaan irratti dhihaachuu danda'us dhimmoota tarreeffaman kan ilaallatu yoo ta'e fudhatama argata jechuudha, gochawan keewwat 6(1) (A) jaltti ragaan argame dhihaatu agarsisuu qabu jedhame:

⁵³ SDFHH keewwata 327 (3) fi keewwata 328 walitti qabamee yeroo dubbifamu oliyanno yeroo dhiheeffatamu akka mirgaatti dhimmoota haaraa dhiheeffachuu kaasun kan hin dandaa'amne ta'uu isaa kan agarsiisu yeroo ta'u sababa haaraa kaasuuf barbaadame taanaan sababa gaahaa dhiheessuun dirqama ta'uu isaa ni agarsiisa.

⁵⁴ SDFHH,Keww.6(1)(A)

- Ragaa barreeffamaa sobaan qophaa'e (forgery)
- Ragaa sobaan mana murtiitti namaan kennname (perjury)
- Ragaan dhihaatee dhagaahame sun mattaa'aa fudhateera yoo ta'e (bribery) ykn dhiibbaan seeraan alaa karaa kamiin iyuu irraan geessifameera yoo ta'e.

Jiraachuu isaa erga murtiin kennamee booda yoo mirkanoeffatame, mana murtiittis ragaan kun osoo murtiin hin kennamin dura argamuu kan hin dandeenye ta'uun isaa amansiisuu danda'uun qaba.

Ragaan haaraan argame jedhame kun haara ta'uun isaa qofti fudhatama isa hin argachiisu, dabalataan ragaan jedhame kun kan dhokatee ture ta'uu qaba, yeroo jennu, odeeffannoo ykn ragaa jedhame kana argachuuf barbaachi (ifaajni) barbaachisaa ta'e erga godhee booda argachuu kan hin dandeenye ta'uu isaa mana murtii hubachiisuu danda'uutu irra jira.

Haa ta'u malee keewwata kana jalatti gaaleen kan **dhokatee ture** jedhu kun hiikkoof kan saaxilame waan ta'eef, dhimmoonni dhihaatan haala akkamiin dhokatanii turuun ragoota dhihaatanii ilaalamuu qabu? Gaaffii jedhuuf, manni murtii dhimmoota yeroo keessumeessanakkataa dhimmaa dhihaatuutti ilaalcha barbaachisaa ta'e gochuun; haala hawwaasa naannoo, sadarkaa jirenya walfalmitootaafi hubannaas isaanii ilaalchaa keessa galchuudhaan madaallii nama madaalawaa ta'ee (reasonable man standard) fayyadamuun keessumeessuu qaba.

Fkn.

himataan A jedhamu himaanno dhiheeffateef ragaa barreeffamaa isa gargaaru jiraachuu otuu hin beekin ragaa namaa qofa irratti hundaa'uun himannaas isaa saaqqateera, sababuma kanaan murtiin yoo itti murtaa'e, erga murtiin itti murtaa'ee booda ragaan barreefamaa dhimma isafisa gargaaru jiraachuu isaa yoo hubate ykn argatee keessa deebii gaafate manni murtii hin fudhatuuf, sababiin isas himataan ykn deebi kennaan kam iyuu himanno isaa ykn deebii isaa deggeruu kan danda'u ragaa isaa hunda qindeeffatee barbaacha barbaachisaa ta'ee godhatee dhiheeffachuu qaba yaada jedhu irraa ka'eetu hata'u malee dookumentiin jedhame kun gocha dabaa himatamaan ta'e jedhee himataa kana jalaa dhoksuu raawwateenn akka himataan argachuu hin dandeenyeef jalaa hatuun dhoksee kan ture ta'uun isaa mana murtitti agarsiisuu yoo

danda'ee fi dookumentii dhokatee ture kana argachuuf murtiin dura ifaajjii barbaachisaa ta'e gochuu isaa agarsisuu kan dandaa'e yoo ta'e garuu iyyanni isaa fudhatama ni qabaataf.

Ragaa haaraa dhokatee turetu argame yeroo jennu waanti dagatamuu hin qabne gareen walfalman dirqama dhimma isaanii irratti qophaa'uun ragaa isaanii qindeeffatanii dhihaachuu jalaa kan isaan hambisu osoo hin taane dirqama isaanii kana hanga dandaa'ametti ba'uuf yaalii barbaachisaa ta'e otoo gochaa jiranii karaa biroon dhiibbaan hin malle ykn mirga isaanii miidhu akka irra hin geenyef golgaa kennuuf kan fayyadudha malee. Dabalataanis ragaan bifa kanaan dhihaachuu danda'u ragaa dhokatee ture yeroo jedhamu abbaan iyyatu jiraachuu ragaa kanaa beekumsa kan hin qabne ta'uu isaa mana murtiitti agarsiisuu danda'utu irra jira.

Dhimma 11ffaa

Dhimma galmees Mana Murtii Aanaa Adaamaatti lakk. galmees 42300 ta'e irratti ilaalamo Zallaqach Taaffasaa fi Tashoomaa Abbabaa jidduutti falmii geggeeffame irratti, iyyannoo himatmaan dhiheessen, murtiin manni murtiin kenname irratti tilmaamni qabeenya waliiini falmii dhirsaaifi niitii keessatti tarreefame keessa tokko ittiin gurgurame ilaachisee, ragaan tilmaama dhihaate ragaa sobaati, gatii ittiin gurgurmes tilmaama isa sobaan waan ta'eef murtiin kenname bu'ura SDFHH kewwata 6'n keessa naaf haa deebi'amu jechuun iyyata dhiheeffateera, Manni Murtii Aanichaas iyyannoo isaa keessumeessuun murtii lataniin, dhimma tilmaama qabeenyaan jedhame ittiin gurgurame ilaachisee gareen walfalman lamaanuu galmees biroo lakkofsa galmees mana murtii Aanaa Adaamaa 12216 ta'e irratti bifa araaraan, jaarsumaan araaramanii waliigaltee aaraaraa uumanii waliif mallateessan irratti hundaa'uun gurgurtaan kan raawwate waan ta'eef , iyyataan ammaa kun dhimma amma akka haaraatti kaasaa jiru ilaachisee yeroo araricha mallateessu beekuutu irra ture ykn beeku qaba ture waan ta'eef jechuun akka armaan gadiitti murtii laataniiru;

"akka nama yaada tilmaamamaa ta'e yaaduutti (reasonable man standard) yoo ilaalamu qabeenyi isaa qarshii 11500 (kuma kudha tokkoofi dhibba shan) baasu danda'u qarshii 5000 (kuma shan)tti yoo gurguramu namni callisee ilaalu ni jira jedhamee hin yaadamu, kanaaf waliigalteen dallaala waliin godhame iyyataan ni beeka jedhamee tilmaama" jechuun sababa amma dhihaate ilaachisee gareen wal falmitootaa kun galmees biraan irratti walfalmanii kan

xumuran waan ta'eef, akkasumas dhimma araaraan irratti walii galan waan ta'eef akka dhimma haaraatti amma kaasuun hin dandaa'amu, jechuudhaan bu'uura SDFHH keewwata 6(4) tiin keessa deebiif iyyanno dhihaate kufaa godhameera.

Dhimmi kun oliyannoona mana murtoo Olaanaa Adda Adaamaattis fudhatamee lakkofsa galmee 14180 irratti murtii kennameen falmiin oliyyataan galmee jalarratti kaase murtii mana murtii jalaa geeddarsiisuuf dandeetti kan hin qabne waan ta'eef, oliyyatni isaa fudhatama hin qabu jechun murtii kennaniiru.

Walumaa galatti dhimma armaan olitti dhihaate irraa iyyataan keessa deebiin iyyatu kun dhimma akka sababa keessa deebii murtiidha jechuun kaase yoo ilaalle, kan dursee galmee biraajaa irratti jaarsummaan irratti walii galee araaramedha waan ta'ee galmee ammaa irratti akka haaraatti hin beeku jechuun kaasuun rakkisaa ta'a jedhuudha, kanaaf iyyataan waa'ee ragaan jedhame kun duraan otuu murtiin hin kennamin dura kan hubannoo isaa gonkumaa hin qabne ta'uutu irra jiraata jechuudha.

Walumaa galatti ragaan dhihaatu ragaa haaraa ta'uuf gareen sababa kana irratti hundaa'ee keessa deebii gaafatu ragaa kana ilaachisee dursee beekumsa kan hin qabnee fi argachuun kan hin dandeenye ta'uu isaa agarsiisu danda'uutu irra jiraata.

b. Ragaan haala seeraan alaa ta'een hirmaannaa iyyatamaan dhokachu

Keessa deebii ilaachisee ragaa haaraan argamuu jechuun, ragaa duraan dhaddachatti hin dhihaatiin hafee fi beekumsa iyyataan ala ture qofaa jechuu osoo hin ta'in, ajaja ykn murtii manni murtii duraan kenne sun kan hundeffame ragaa sobaan qophaa'e ykn ragaa sobaa nammaa dhihaatee dhagaahameen ykn bu'aa gochaa yakka irraa argamee irratti kan huda'eefi kan of keessaa qabu ta'uu isaa odeeaffanno argisuusuu danda'u yoo argame jedhuudha.⁵⁵ Bu'uruma kanaan iyyannoona dhihaachuuf iyyatamaan ta'e jedhee mirga iyyataa irratti dhiibbaa geessisu gochaa jedhame kana kan raawwate ta'uu isaa ykn gochaa jedhame keessaa gahee qabaachuun isaa mana murtii ragaa hubachiisu danda'u qabaachuutu irra jira. Kana yeroo jennu ragaan sobaa, ragaan barreeffamaa sobaa ykn ragootaaf mattaa'aa kenuun sun beekumsa

---

⁵⁵ Armaan olitti kan ibsame

garee iyyatamu sanaan kan raawwatame ta'uu isaa hubatamuu danda'uutu irra jira, kun hin jiru taanaan iyyatni dhihaatu madaallii seeraa kaasuu hin danda'u.⁵⁶

Kunis kan agarsiisu ragaan dhihaate mana murtiitti ragaa sobaa kennee galuun isaa ykn ragaan barreeffamaa sobaa dhihaachuun isaa qofti hirmaannaa iyyatamaa malee, keessa deebiidhaaf sababa ta'uu hin danda'u jechuudha, haa ta'u malee yoo iyyatamaan kun ragaan kun akka sobuuf dhiibbaa karaa kamiin iyyuu irraan gaheera yoo ta'e ykn mattaa'aa kenneeraaf yoo ta'e dhimmicha keessa deebiidhaaf dhihaachuu ni dandaa'a jechuudha. Adeemsi kun akka sababaatti dhimmoota kaa'an hundaaf kan oolu ta'uun isaa dagatamuu hin qabu.

Akka seeraatti hirmaannaa iyyatamaa argisiisuun seera deemsa falmii keenya keessa ifaatti kan kaa'ame yoo ta'uu baate illee, sababoota:⁵⁷

- d. Dubbiin jalqabame xumura argachuu qaba,
- e. Dhiiimmi takkaa murtii argate yeroo mara sababa ragaan haaraa argameef qofa keessa deddeebi'amee ilaalamtaanaan, dhimmoonni xumura argachuu isaanii shakkisiisa kan ta'u waan ta'eef hojirra oolmaa dhimmoota murtii argatan lammata keessa deebi'amuu hin qaban jedhu irratti dhiibbaa uuma.

Akkuma armaan olitti agarsiifame, dhimmoota yeroo hunda sababa ragaan haaraan argameef qofa keessa deddeebina yoo ta'e xumura argachuu dhimmaa irratti rakkoo kanuumuufi akkasums yeroo ragaan argamutti abbaan dhimmaa dhimma isaa sochoofachuuf kan danda'u waan ta'eef gareen walfalmitoonni qophii barbaachisaa ta'e dhimma isaanii irratti qophaa'uun ragaa himannaayookiin deebii isaaniif barbaachisuu hunda sassaabachuun akka hin dhihaanneef carraa kan banu waan ta'eef kun ammoo kaayyoo waliigalaa adeemsa gabaabsuu seera deemsa falmii keenya waliin kan walsimu hin ta'u jechuudha kanaaf gareen iyyatuu gochaan raawwatame kun hirmaannaa garee iyyatamuu keessaa jiraachuu isaa mana murtiitti mul'isuu danda'u qaba.

Dhimma armaan olitti mana murtii Aanaa Adaamaatti ilaalamkeessati iyyataan kun ragaa sobaa jedhame ykn gurgurtaa qabeenyaa tilmaama sobaatti gurgurame ilaachisee gochaan

---

⁵⁶ Allan Seedler(1968), Ethiopian Civil Procedure, Faculty of Law Hale Silsie I university,pp.213-14.

⁵⁷ Armaan Olitti ibsame fuula. 214

jedhamee kun kan raawwatame hirmanaa iyyatamtun ta'e jettee iyyataa kana miidhuuf kan raawwatte ta'uu isaa mana murtiitti agarsiisuu agarsiisuu danda'u qaba.

c. **Ragaan haaraan dhihaate kun murtii yookiin ajaja kennname geeddarsiisuu kan danda'u ta'uu qaba.**

Bu'uura s.d.f.s kewwata 6'n iyyannoон dhihaatan kam iyyuu, hir'inaalee armaan olitti tarreeffamanii argaman guutee erga jedhee booddee, ragaan jedhamee kun murtiin otoo hin laatamin dura dhihaateera yoo ta'eera ta'ee, murtii/ajaja kennnamee amma komiin irratti ka'aa jiru kan guutummaan guutuutti ykn gartokkoon geeddaruuf dandeettii kan qabu yoo tahe qofa fudhatama argata.⁵⁸ Ragaan argame kun, odoo dhihaatee mana murtitti dhagaahamee murtiin ykn ajaja kennname sana guutummaan fudhatama kan dhabsiisuu ykn gartokoon akka sirratu kan taasisu yoo ta'e qofadhadha. (the newly discovered evidence must have the capability to undermine the credibility of the evidence upon which the judgment is founded.)

Kun kan mullisu ijoon irratti komiin dhihaatu kun kan xumura dhimmichaa ykn murtii ykn ajaja kennnamee jiru kan geeddaruudhaaf dandeetti kan hin qabne yoo ta'e, kaayyoo keessa deebii waliin kan walsimu waan hin taaneef akkasumas bu'aa fiduu waan hin qabneef ilaalamuu dhimmootaakkasii qisaasama qabeenyaafi yeroo fiduun alatti xumura duraan irra gaahamee jiru kan hin geeddarre waan ta'eef keessummeessamuu hin qabanii.

Walumaa galatti ulaagaaleen armaan olitti kaa'aman hundi isaanii walfanna (cumulative) kan argamuun irra jiraatu yoo ta'an, qofa qofaa jiraachuun isaanii bu'aa hin qabu jechuudha kanaf haguuggii keewwata kanaa jalatti iyyannoон dhihaachuuf,jiraachuun ulaagaalee armaan olitti ilaalle dirqama ta'a jechuudha.⁵⁹

Dhimmaa 12ffaa

Dhimma mana murtii Olaanaa Adda Adaamaatti ilaalametokko yeroo ilaallu lakkofsa galmees 13052 irratti, cuunfaan dhimmichaa akka itti aanee jirutti dhihaateera:

---

⁵⁸ SDFHH,Keww.6(1)(A)

⁵⁹ SDFHH,keww.6(2)

mana murtii jalaatti (Mana Murtii Aanaa Adaamaatti) himattun jalaa (D/kennituun ammaa) kun, himatamaan jalaa (oliyyataan amma) jeequmsa qabeenyakoo irratti kaasee jechuun, waraqaa ragaa abbaa qabiyyummaa ishee ibsuu, kan Bulchiinsa Magaalaa irraa keennameef fi kaarnii gibra itti kanfalaa turte galmeen walqabsiisuudhaan, himatamaan jeequmsa jedhame kaasuu isaaf ammoo ragaa namaa lakkawachuun himatamaan jeequmsa narratti kaase akka narrraa dhaabu jechuudhaan himanna dhiheesiteetti.

Himatamaan jalaas deebii isaatiin falmii dhiheessen himattuun jalaa lafa falmii kaase irratti ragaa sobaa yoo qabaatte malee, lafti falmii kaase kankoodha jechuudhaan waraqaa ragaa abbaa qabiyyummaa lafa baadiyyaa kan abbaa qabiyyummaa isaa ibsu waliin deebii isaa dhiheeffateera. Manni murtii jalaas kanuma irratti hundaa'uudhaan himatamaan jeequmsa kaase akka himattuu irraa dhaabu jechuudhaan murtii kenneera. Himatamaanis murtii kennametti mufachuudhaan, murtiin kenname bu'uura SDFHH keewwata 6'n keessa deebi'amee naaf haa ilaalamu jechuudhaan, ragaa abbaa qabiyyummaa koo ibsa jettee himattuun jalaa irratti hundooftee na himatte kaartaan laccoofsi isaa 1459/2001 tahe kun kan karaa seeraan alaa kenname tahuu isaafi kan haqame tahuu isaa mana qopheessa irraa wan hubadheef jechuudhaan xalayaa mana qopheessaa irraa kaartaan jedhame haqamuu isaa ibsu ragaa isaa dhiheeffatee, ragaa sobaa irraatti murtiin hundaa'amee kenname keessa naaf haa deebi'amu jechuudhaan iyyateera.

Manii murtiis himannoon dhihaate jeequmsa narraa haa dhaabuudha malee falmii abbaa qabiyyummaa miti waan ta'eef ragaan himatamaan sobaan qophaa'eera jedhee dhiheessaa jirus kan lafti kan eenuuti jedhu ibsudha malee kan jeequmsa jira moo hin jiru jedhu ibsu miti waan ta'eef murtii kenname kan geeddaruu danda'u miti, kanaaf iyyannoон dhihaate kufaadha jechuun murtii kennaniiru.

Dhimmuma kana ilaachisee manni murtoo Olaanaa Adda Adaamaas murtii iyyannaa irra deebiif dhihaatu ilaachisee fudhatamuufi kufaa ta'uu isaa irratti oliyyannoo fudhachuun hin dandaa'amu jechuudhaan oliyyannoo kufaa godhaniiru.

Gaaffii Marii

1. Dhimma armaan olitti dhihaate ilaachisee Manni Murtii Aanaa Adamaa murtii

kennan irratti ragaan dhihaate murtii geeddaruu dandeetti hin qabu taanaan soba ta'uun isaa qofti fudhatama isa hin argachiisu jechuun iyyatta dhihaate kufaa gochuu isaanii akkamitti ilaaltuu?

- 2. Ragaa sobaa jedhamee dhihaate kana ilaalcissee dirqama iyyataan qabu keessaa kan irra darbame hirmaannaa iyyatamtuu agarsiisu irraatti maal isinitti fakkaataa? Qabatamaan muuxannoon gara mana murtii jiru maal fakkaata?**
- 3. Iyyata dhihaatu keessaatti dirqama hirmaannaa garee iyyatamuu agarsiisuun kun deggersa seeraa qabaa? Akkamitti?**
- 4. Dhimma ragaa haaraa argamuufi gochaalee seeraan faallaa ta'anii ilaalcissee murtiin dura dhimmoota argamuu hin dandeenye taanaan keessa deebiif sababa ta'uu kan dandaa'an ta'uun isaanii irratti dhubbatameera dhimma s/d/f/h/hawwaasaa keenya duuchaati bira darbe dhimma seera darbuu karaa mana murtii ykn abbaa seeraan raawwatamuu ilaalcissee keessa deebiin murtii gaafatamuu ni dandaa'aa?**

1.5. ULAAGAALEEN KWT. 6 JALA JIRAN GUUTUUDHAMOO KANNEEN BIRO DABALACHUU NI DANDAA'AA?

Barbaachisummaa keewwata kanaa irraa ka'uun yoo ilaalle kaayyoon isaa haqa dabee ture qajeelchuu ta'uun isaa kan hubatamudha. Yaada kana ka'umsa godhachuun abbaan dhimmaa tokko dhimma isaa ilaalcissee dirqama isa irraa akka abbaa dhimmaatti dhimma isaaaf xumura argachuuf wantoota isa irraa eegamu hunda raawwatee guutee erga dhihaatee booda sababa rakkoo isaa hin taaneen murtiin sirrii hin taane isa irratti kan murtaa'e yoo ta'e, dhimma isaa ilaalcissee keessa deebii gaafachuu ni dandaa'amoo hin damda'u? namni kun furmaata akkamii qaba? Dhimmoonni keessa deebiif sababa ta'uu ni danda'u jedhamuun kwt. 6 jalatti tarreeffaman ala manni murtii akka sababaatti keessa deebiif fudhachuun ni dandaa'amoo hin danda'u? kan jedhu gaaffii mata duree kana jalatti deebii argachuu qabudha.

Dhimma kana ilaachisee muuxannoo biyya Ameerikaan jiru yoo ilaalle keessa deebii gaafachuuf ulaagaaleen tarreeffamanii jiran guutuu (exoustive) akka hin taanee fi ulaagaleen biroon kan murtii kaasuuf sababa ta'uu dandaa'an itti dabalamuu kan danda'u ta'uu isaa ni kaa'a.⁶⁰

Barreffama keewwata kanaa yoo ilaalle afaan Ingiliffaan gaaleen "he discovers new and important matter, such as ..." kan jedhu kun itti aanuun sababoonni tarreeffamanii jiran akka fakkeenyatti kan kaa'amanii jiran ta'uu isaanii kan agasiisudha. Gaaleen 'such as' jedhu kun gara afaan Oromootti yeroo hiikamu "kanneen akka" kan jedhu yoo ta'u kun ammoo wantoonni itti aananii tarreeffamanii jiran akka fakkeenyatti kan tarreeffaamanii fi kanneen wantoota sana fakkaatan ammo itti dabalamuu kan danda'u ta'uu isaa agarsiisa.

Waraabbii s.d.f.s kwt 6 (1)(a) afaan Amaraa fi Ingiliffaa yoo ilaalle garaagarumman jira innis

(v) *የመጨረሻው ፊርማ ወይም መሳሪያ ተለከተል የተሰጠው በከሰት ተዘጋጀቷል የቀረበውን ስራዊ ወይም መንፈሻ መቀበል የሆነ ተግባርን መሠረት በማረጋገጥ ሲሆን እነት በየም ፊርማ ክመስክት በፍት አከራልባቸውን ተዋት አይደርምን ለማውቅ የለመታወችን ለማስረዳት እንደሆነ*

(a) subsequently to the judgment, he discovers new and important matter, such as forgery, perjury or bribery. Which after the exercise of due diligence, was not within his knowledge at the time of the giving of the judgment; and

garaagarummaan jirus maali jennee yoo ilaalle waraabbiin afaan Ingiliffaa gaalee such as jedhu kan of keessaa qabu yoo ta'u innis tarreeffamanii ulaagaleen jiran kunniin akka fakkeenyatti kan kaa'aman ta'uu kan agarsiisu yoo ta'u. waraabbiin afaan Amaraa ammo kana ilaachisee callisee kan darbe ta'uu isaati.

kanarraa ka'uunis dhiimmoota iitti dabalamuu dandaa'an keessaa tokko malaamaltummaa fi bu'aalee hojimaata badaati. Malaamaltummaa fi hojimaata baa karra mana murtii raawwateen abbaan dhimmaa dhimma isaa irratti miidhaa isa irra gahe fudhatee haa hafu jechuun kaayyoo fi adeemsa seerichaa waliin kan walsimu hin ta'u. kunis abbaan seeraa ykn qaamni malaamaltummaa jedhame raawwate iitti gaafatummaa seeraan irra jiru sirriitti kan bahe waan hin taaneef haqni barbaadamu argameera jechuun hin dandaa'amu dabalees, gocha seeraan alaa raawwateef itti gaafatamuun isaa akka ragaatti fudhatamu kan danda'u ta'a.

Fkn.

---

⁶⁰ American Federal Rules of Civil Procedure, Rule 60 (b) (6).

Walfamii abbaa qabiyyummaa lafaa A fi B jidduu jiru ilaachisee himataan (A)n himaannoo isaaf ragaa isaa gargaaru hunda isaa erga dhiheeffatee falmiin geggeeffamee ragaan xumuramee booda abbaan seera dhimma isaanii ilaalaat ture sababa mattaa'aa fudhateef seeraan ala kan itti murteesse yoo ta'e, abbaan seeraa kunis mattaa'aa fudhachuu isaa adeemsa seerichaan irratti mirkanaa'ee itti faafatamummaa seeraan fudhateera yoo ta'e abbaan dhimmaa kun dhimma abbaan seeraa kun ilaalee murtii kenne ilaachisee manuma murtii dhimmicha ilaletti keessa deebii yoo gaafate oliyyanno irra furmaata atatamaa fi dhaqabamaa ta'e argachuu kan danda'u taa'a

Dhimmoota gochoota yakka malaamaltummaa, gowomsaa fakkaatan ilaachisee abbaan dhimmaa rakkolee akkasiin dhimmi isaa irra dhiibbaan gahee jennaan keessa deebiif iyyachuu hin danda'u jechuun barbaacha haqaa irratti dhiibbaa gahuu dana'u tilamaamuun kan nama rakkisu miti. Dabalees kaayyoon seerichaas dogongoroota akkasii kana furuuf kan taa'e waan ta'eef akkaatan barreefama seerichaas dhimmota kana fakkaatan hunda kan of keessatti qabatee ta'e ta'uun isaa hubatamuu qaba.

1.6. DARBIINSA YEROO IYYANNAA KEessa DEEBII

S.d.f.s kwt. 6 jalaa yoo ilaalle darbiinsa yeroo ilaachisee ifatti muraa 2 jalatti kan kaa'amee jiru ni jira, innis iyyataan keessa deebiif iyyachuu barbaade sababooni iyyannoof ni ta'u jedhamanii tarreeffaman jiraachuu isaanii guyyaa beeke yookin argate irraa eegalee ji'a tokko keessatti iyyachuu kan qabu ta'uun isaa ibsee jira.

Gaaffiin keewwata kana ilaachisee ka'uun danda'u Sababoota iyyanno keessa deebiif bu'uura ta'uun dandaa'an kana osoo hin beekin yeroo hangamii keessatti iyyachuu dandaa'a? hin beekne taanaan darbiinsa yeroon daangeffamuu ni dandaa'a? kana jedhu ka'uun danda'a. Barreefama keewwata kanaa irratti hundaa'uun daangaan darbiinsa yeroo yeroo hangamiif otoo hin beekin yoo ture iyyachuuf dhorkama jedhu ilaachisee kaa'ame kan hin jirre ta'uun isaa hubachuun ni dadnaaa'am. Darbiinsi yeroo gama kanaan dhibuun isaa yaada tasgabbii hawwaasa keessatti fiduu fi gama biraan ammo haqni bade argamuu qaba (zero tolerance for miscarege of justice) jedhu waliin madaallee yoo ilaalle haqni badee kaayyoon seerichaa fi manni murtii hundeeffame otoo galma hin gahin hafuu isaa irra darbiisa yeroon daangessuu dhiisuun irra yaada dhama qabeessa fakkaata.

1.7. BU'AA KEESSA DEEBIIN IYYACHUUN MURTII DURAAN KENNAME IRRATTI

HORDOFSIISU MAALI?

Iyyanni keessa deebiif mana murtiitti dhihaatu bu'aa akkamii murtii keessa naaf haa deebi'amu jedhame ykn duraan kenname irratti fida kan jedhu ilaachisee, yaadota jiran yoo ilaalle; fialnoon lama akka jiru walumaa gala s.d.f.s keenya irraa hubachuun ni dandaa'ama.

- a. Iyyanni keessa deebii fudhatama argatee jennaan murtii duraan kenname akka hin turreetti ilaalamee bifaa haaraan keessa deebi'amee murtiin ni kennama; bu'aa s.d.f.s keewwanni 78 hordofsiisuun bu'aa walfakkaataa ta'e hordofsiisa jechuudha.
- b. Murtiin duraan kenname kun erga iyyanni keessa deebii fudhatamee keessumeessamee booddee bu'aa s.d.f.s kwt. 359 waliin walfakkaatuu hordofsiisa kan jedhu yoo ta'u innis murtii duraanii dhorkamee turee xumura irratti manni murtii murtii duraani ni cimsaa ykn ni jijiira ykn ni haqa kan jedhudha.

S.d.f.s kwt. 6 kanaa fi kaayyoo isaa walumatti xiinxaluun yoo ilaallu keessa deebii ilaachisee sadarkaan keessa darbamuu qabu kan jiru ta'uu isaa beekamadha. Iyyanni keessa deebis jalqaba mana murtiin fudhatama argachuu qaba. Fudhatama aargachuu hin dandeenye taanaan murtiin duraan kennameakkuma jirutti itti fufaa. Iyyanni kun fudhatama argateera taanaa n garuu murtiin duraanii ka'ee bifaa haaraan murtiin kan kan kennamu ta'uu isaati kunis iyyanni dhihaatu ulaagaalee keessa deebiif tarreffaman guutee kan argamu ta'uu kan qabu ta'uu isaa, isaanis ragaan haaraan argamu, ragaan dhihaate murtii duraanii kan geeddarsiisuu danda'u ta'uu isaa, ragaan dhihaatu kun beekamtii iyyataan ala kan ture ta'uu isaa ilaallee jirra. Kana jechuunis ulaagaleen kunniin kan kaa'amaniif manni murtii keessa deebi'uu kan qabu murtii duraanii nan jijiira ykn waanti geeddarsiisu jira jedhee yoo tilmaame qofa ta'uun isaati jechuudha. Kanaaf murtii duraan kenne hin geeddaru taanaan manni murtii iyyata keessa deebii fuudhee keessumeessuu kan hin qabne ta'uu isaa hubachuun barbaachisaadha. Kanaaf bu'aan iyyanni keessa deebiin murtii duraanii irratti hordofsiisu iyyannichi fudhatama aragatee jennaan murtiin duraanii akka hin kennameneetti ilaalamayaadni edhu dhama qabeessa ta'a jechuudha.

Dhimma kana ilaachisee muuxannoon biyya Ameerikaa yoo ilaalle iyyannoон murtiin narraa haaka'u ykn keessa deebii jedhu dhihaatee sababooni dhihaatan mana murtii amansiisuu danda'ee jennaan, murtiin duraan kennname akka hin kennanneetti ilaalamee dhimmichi bifa haaraan jurii (jury) haaraan kan ilaalamu ta'uu isaa S.d.f.s Federaala kaa'ee jira.⁶¹

Gaaffii marii

1. Darbiinsa yeroo ilaachisee jechi kwt. 6 afaan Ingiliffaa jalatti "**subsequently to the judgment.**" Jedhu maal agarsiisuuf galee? Darbiinsa yeroo ilaachisee yeroo kamiyyuu beekumsa iyyataan ala taanaan murtii booddee iyyachuu kan danda'amu ta'uu isaa yaada jedhu kan agarsiisuu barbaadeetuu jechuun dandaa'amaa? Kwt. 6 (3) waliin akkamitti ilaaltu? Muuxannoон qabatamaan jiru maal fakkaata?
2. Murtiin duraan kennnamee jiru ilaachisee keessa deebiin iyyatamee keessa deebi'amee haa ilaalamu yommuu jedhamutti, gidduutti iyyataan yoo bade maal ta'aa? Adeemsi murtii duraanii deebisanii ittiin cimsamu jiraa? Murtiin duraanii erga ka'ee booddee deebisuun seerummaa qaba jettanii yaadduu? Muuxannoон manneen murtii keenya keessa jiran maal fakkaata?

---

⁶¹ Federal Civil procedure rule of America. Art. 60.

Maddeen wabii

Seerota.

SDFHH Itiyoopiyaan

SDFHH biyya Indiyaa (1908)

SDFHH Pakistan(1908)

SDFHH Federaalaa Amerikaa

Kitaabota

A. BENJAMIN SPENCER(2005), *Acing Civil Procedrel*, New York: Tomson West.

DAVID I.LEVINE, DONALD L.DOERNBERG, MELKEN (2003), *Civil Procedre Anthology*. Ohio:
Anderson.

KEVIN M. CLERLMONT (2008), *The Judicial Code And Rules of Procedure In The Federal Courts*,
New York: Foundation Press.

ROBERS ALAN SEDLER (1968), *Ethiopian Civil Procedure*, Addis Ababa: Fuculty of Law Haile
Sellasie I University.

Neil Anderson(2003), *English civil procedure*, oxford university press.

Suprim court India Practice and Procedure (handbook), 3rd ed. Pp.16

አስተዳደር (2004): *የፍትሃ አውጥጥር የፍትሃ ሥርዓት በኢትዮጵያ፣ አዲስ አበባ፡በረኩል፡፡*

Joornaalota

Timothy J. heinsz, Gieve it again, of stere desisis, res judicata and collateral estoppels in labor arbitration, 38. B.C.C.L. rev,275(1997),

Tulane law review, vol. 53,

Yoval Sinai, duke jornal of comparative and international law, vol. 21:353.

Weebsitoota

<http://www.legalserviceindia.com/articles/rju.htm> kan gaafa 12/9/2012

<http://legalperspectives.blogspot.com/20011/02/resjudicataconceptunderstood.html>

<http://www.legalserviceindia.com/article/I454-Res-Judicata.html> kan gaafa 23/9/2012

<http://caught.net/prose/resiud.htm> kan gaafa 22/10/2012

<http://lawdigitalcommons.bc.edu/bdr/vol.38/issue2/2http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1025&context=djcl> http://www.erasmuslawreview.nl/files/03-recognition_and_res_judicata_of_US_class_action_judgments.pdf

http://ncbj.org/PublicOutreach/Public/Res_Judicata_September_2012.pdf

http://ncbj.org/PublicOutreach/Public/Res_Judicata_September_2012.pdf

<http://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1259&context=lawfaculty>

<http://www.law.northwestern.edu/lawreview/v103/n1/401/LR103n1Katt.pdf>

<http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2356&context=californialawreview>
<http://www.law.northwestern.edu/lawreview/v104/n4/1623/LR104n4Vickers.pdf>

http://www.vjil.org/assets/pdfs/vol52/issue4/Johnson_Post_Production.pdf

http://www.mcmillanlaw.us/images/uploads/lytwyn_opening_brief_on_appeal.pdf -

<http://www.gibsondunn.com/publications/Documents/TulumelloWhitburn-ResJudicataandCollateralEstoppelIssues.pdf>

<http://www.burgsimpson.com/pdf/civlitjulyv01clean.pdf>

<http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2804&context=californialawreview>

<http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1025&context=djcl>,

<http://www.google.com.et/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ila-hq.org%2Fdownload.cfm%2Fdocid%2F4460>

http://www.utcle.org/eLibrary/preview.php?asset_file_id=12359